It Fryske Gea

Financieel jaarverslag

Boekjaar 2016

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

It Fryske Gea

provinciale vereniging voor natuurbescherming in Fryslân

It Fryske Gea heeft als doel: bescherming, behoud en ontwikkeling van natuur en landschap en de bescherming van cultuurhistorische waarden in Fryslân. De vereniging beheert negenenvijftig verschillende natuurgebieden - met een totale oppervlakte van ruim 20.500 hectare - verspreid over de provincie Fryslân en telt plus minus 34.000 leden

Vereniging It Fryske Gea
KVK 40001219

Van Harinxmaweg 17
9246 TL Olterterp

Postbus 3
9244 ZN Beetsterzwaag

Tel. : (0512)381448
E-mail : info@fryskegea.nl
website : www.fryskegea.nl

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Inhoudsopgave

Woord vooraf 4

Bestuursverslag 6

Verantwoordingsverklaring Code Goed Bestuur voor goede doelen 7

Risicomanagement 8

De organisatie 10

Financieel perspectief 11

Verslag van de directie 12

Begroting Staat van baten en lasten 2017 16

Besluit goedkeuring jaarrekening door de Raad van Toezicht 19

Jaarrekening:

Balans per 31 december 2016 20

Staat van baten en lasten 2016 22

Exploitatieoverzicht 2016 opgedeeld in structurele en incidentele baten en lasten 23

Kasstroomoverzicht 24

Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten 25

Toelichting op de balans 30

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen 39

Toelichting op de staat van baten en lasten 41

Bestuurlijke betrokkenheid bij (andere) instellingen en organisaties 54

Overige gegevens:

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant 55

Resultaatverwerking 58

Bijlagen

Bestuur en Directie 59

Raad van Toezicht 61

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Woord vooraf

In 2016 is een belangrijke verandering in de verenigingsstructuur aangebracht, die verandering is in de ALV in mei is goedgekeurd. De Verenigingsraad is vervangen door een Raad van Toezicht(RvT). De Raad van Toezicht heeft tot taak toezicht te houden op de uitvoering van het beleid door het Bestuur en op de algemene gang van zaken binnen It Fryske Gea, de strategie en de risico's verbonden aan de activiteiten, de opzet en de werking van de interne risicobeheersings- en controlemechanismen; het (meerjaren)beleidsplan en het financiële jaarverslag. De RvT staat daarnaast het Bestuur gevraagd en ongevraagd met advies terzijde. De leden van de RvT zien er op toe dat advisering niet de toezichthoudende en goedkeuringstaak in de weg staat. Formeel houdt de RvT toezicht op het bestuur. De eerste RvT zal een jaar lang bestaan, om in een kwartiermakersrol de benoeming van een nieuwe Raad van Toezicht voor te bereiden. De ALV zal de nieuwe RvT benoemen. De afgetreden leden van de verenigingsraad zijn voor een groot deel toegetreden tot de Adviescommissies Verenigingszaken en Communicatie, Natuurkwaliteit, en Erfgoed. De Statuten zijn op deze structuurwijziging aangepast. We denken met deze verandering het toezicht professioneel te hebben geregeld, om gedegen en transparant met de ons toevertrouwde middelen om te gaan.

In financieel opzicht was 2016 een gezond jaar. Met het mooie resultaat kan bijgedragen worden aan het versterken van de natuurstructuur in Fryslân. Een aantal mooie aankopen is daar het gevolg van.
2016 was ook het jaar om een tweetal structurele financieringsstromen voor It Fryske Gea te vernieuwen. We zijn er in geslaagd de budgetovereenkomst met de Provincie Fryslân voor vier jaar vast te leggen. En we zijn er in geslaagd een nieuwe SNL aanvraag in te dienen conform het provinciaal beleid. Naar verwachting komt de beschikking voor deze bijdrage voor zes jaar in de eerste helft van 2017. Daarmee is een belangrijke structurele financiële basis gelegd onder het werk van It Fryske Gea.

2016 was ook het eerste volledige jaar voor de Kooperaasje Doarpenlân(KDL), de door It Fryske Gea en Landschapsbeheer Friesland opgerichte organisatie voor de inrichting van het landelijk gebied. Het eerste jaar is een moeizaam jaar voor de KDL gebleken. Hoewel er al snel drie nieuwe partners toetraden, Friese Milieufederatie, Monumentenzorg Friesland en Doarpswurk, bleek het genereren van projecten tegen te vallen. Er is afgesproken om na twee jaar de KDL te evalueren op levensvatbaarheid. Dat is medio 2017.

De verkenning van het huidige bezit op het gebied van erfgoed in 2015, heeft er in 2016 toe geleid dat er een medewerker voor Cultuurhistorie en Erfgoed is aangenomen. It Fryske Gea heeft al sinds de oprichting cultuurhistorisch waardevolle objecten in bezit, maar in de uitvoering dit tot nu toe geïntegreerd in het natuurbeheer. Door Erfgoed een expliciete plaats te geven in het werkveld van It Fryske Gea, verwachten we dat de (verrijkende) rol voor de natuur- en landschapskwaliteit meer aandacht zal krijgen, en daarmee invulling zal geven aan de statutaire doelstellingen van It Fryske Gea.

Op het gebied van de ruimtelijke kwaliteit van Fryslân springt het besluit om een windpark in het IJsselmeer aan te leggen het meest in het oog. Samen met een groot aantal partijen is er een opdracht voor een contra-expertise verstrekt aan Alterra, om te toetsen of de natuurwetgeving met voldoende zekerheid wordt gevolgd. Volgens dit rapport blijkt dat dat niet het geval is. Deze rapportage is de basis voor het aangetekende beroep. De rechter zal hierover een oordeel moeten vellen.

Op het gebied van de leden gaat het uitstekend. De aanhang van de vereniging groeit door tot een historisch hoogtepunt van ongeveer 34.000. Dat betekent dat in één op de acht huishoudens in Fryslân een lid zit. Het verloop onder de leden is erg klein. Dit komt ook tot uiting in het aantal mensen dat al 40 jaar of meer lid is van de vereniging. Dat aantal is gestegen tot boven de 1000. Maar ook met de grote hartverwarmende opkomst op onze regionale ledenbijeenkomsten. Het is van groot belang dat de Friese bevolking zo zelf toont wat zij van waarde acht.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Om de doelstellingen van It Fryske Gea te realiseren moet er veel en uiteenlopend werk worden verzet. Met de grote inzet van de betrokken medewerkers en vrijwilligers, wordt een indrukwekkende hoeveelheid activiteiten uitgevoerd. En met een goed resultaat.
Heel veel dank aan al die mensen die zich het afgelopen jaar zo voortreffelijk hebben ingespannen voor It Fryske Gea!

Olterterp, februari 2017

Drs. H.J. de Vries

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Verslag bestuur It Fryske Gea 2016

Het bestuur van It Fryske Gea heeft in haar vergadering van 28 maart 2017 het jaarverslag en de jaarrekening van het jaar 2016 vastgesteld, zoals zij die overeenkomstig het bepaalde in artikel 12, lid 9 van de statuten heeft opgesteld. Het bestuur heeft besloten het positieve resultaat van € 1.595.000 toe te voegen aan de continuïteitsreserve, de bestemmingsreserve gebouwen en de bestemmingsreserve aankopen grond.

Het bestuur bestaat uit de volgende 7 personen:

1. Mr. A. van der Meer, voorzitter.
2. Mw. Prof. Dr. J van der Meer - Kooistra, vice-voorzitter.
3. Mw. Ir. Drs. J.F.X. Visser, secretaris.
4. Ir. M. de Koe, penningmeester.
5. Prof. Dr. H. Folmer.
6. Ir. J. Houtsma.
7. Ing. H. Dommerholt.

In de Algemene Ledenvergadering van de 24 mei 2016 zijn de heren Van der Meer en Folmer herbenoemd voor een derde bestuursperiode van 4 jaar. De samenstelling van het bestuur bleef daarmee ongewijzigd.
Het bestuur heeft in 2016 zes reguliere bestuursvergaderingen gehouden en twee extra bestuursvergadering in verband met de jaarlijkse interne evaluatie van het bestuur en in verband met de wijziging van de verenigingsstructuur. In september is een excursie naar de Afsluitdijk en de gebieden langs het IJsselmeer georganiseerd. Agendapunten in de bestuursvergadering worden besluitvormen, opiniërend of informerend behandeld. In de bestuursvergadering worden regelmatig specifieke onderwerpen toegelicht vanuit de werkorganisatie en besproken, zoals de vismigratie-rivier, fondsenwerving en eco-systeemdiensten.

De wijziging van de verenigingsstructuur heeft de nodige aandacht gevraagd van het bestuur. De verhouding met de nieuw ingestelde Raad van Toezicht zal anders zijn dan die met de Verenigingsraad. De bestuurscommissies worden niet langer voorgezeten door een bestuurslid, maar door een commissielid zelf. De bestuurscommissies zullen het bestuur gevraagd en ongevraagd van advies voorzien. Het bestuur heeft de speerpunten in haar beleid benoemd en ieder bestuurslid is portefeuillehouder voor een specifiek onderwerp. Dit zijn Governance Vereniging, Financiering, Natuur Landschap, Samenwerking en Beïnvloeding, Communicatie en Draagvlak, Erfgoed en Interne organisatie. Verder heeft het bestuur gesproken over de wijze waarop It Fryske Gea haar rol zou moeten spelen in het maatschappelijke debat over natuur, landschap en cultuurhistorie in Friesland.
Financieel is het jaar 2016 succesvol verlopen en heeft het bestuur kunnen besluiten tot een aantal mooie, strategische aankopen. Het bestuur is vol vertrouwen dat zij zich ook in 2017 vol enthousiasme kan inzetten voor het behoud, herstel en ontwikkeling van natuur, landschap en cultuurhistorie in Friesland.

Olterterp, 28 maart 2017

Mr. A. van der Meer, voorzitter

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Verantwoordingsverklaring Code Goed Bestuur voor Goede Doelen

Het bestuur van de Vereniging It Fryske Gea onderschrijft de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen. In deze verantwoordingsverklaring legt het bestuur verantwoording af over de drie hieronder genoemde algemeen geldende principes.

1. Onderscheid toezicht, besturen en uitvoeren

It Fryske Gea is een vereniging met een bestuur, een directie en een raad van toezicht. Het bestuur bestaat uit zeven personen. De voorzitter wordt door de algemene ledenvergadering in functie benoemd. De bestuursleden verdelen zelf de functies van vice-voorzitter, secretaris en penningmeester. Het bestuurslidmaatschap is statutair vastgesteld op vier jaar; die periode kan maximaal twee maal met vier jaar worden verlengd. Het bestuur wordt benoemd door de algemene ledenvergadering. De kandidaatstelling vindt plaats via een oproep in het ledenmagazine. Een selectiecommissie uit het bestuur draagt kandidaten voor aan de algemene ledenvergadering. De leden kunnen tegenkandidaten voordragen.
Het bestuur bepaalt het beleid van de vereniging en oefent toezicht uit op het door de directie uitgevoerde beleid. Belangrijke taken van het bestuur zijn verder: het vaststellen van de begroting, jaarrekening en jaarverslag, het vaststellen van de visie- en strategieontwikkeling, de benoeming/schorsing/ontslag van de directie en het vaststellen/bewaken van het directiestatuut en de jaarlijkse managementovereenkomst. Het bestuur is onbezoldigd.
Het functioneren van de werkorganisatie wordt door de directie geëvalueerd conform de gehanteerde beoordelingssystematiek. Het functioneren van de directie wordt geëvalueerd door de Commissie voor de directie, gevormd door de voorzitter en secretaris. Het bestuur legt door middel van de begroting, het jaarplan, het jaarverslag en de jaarrekening verantwoording af aan de Raad van Toezicht, de fondsen en de subsidieverstrekkers.
De Raad van Toezicht (RvT) houdt toezicht op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in de vereniging en bestaat uit vijf personen, en benoemt zelf uit haar midden een voorzitter. De zittingsperiode van de leden van de RvT is statutair vastgesteld op vier jaar; die periode kan maximaal twee maal met vier jaar worden verlengd. De leden van de RvT worden door de algemene ledenvergadering benoemd. De kandidaatstelling vindt plaats via een oproep in het ledenmagazine. De RvT draagt kandidaten voor aan de algemene ledenvergadering. De leden kunnen tegenkandidaten voordragen.
De belangrijkste taken van de RvT zijn het goedkeuren van de begroting, het jaarplan, het jaarverslag en de jaarrekening. Tevens benoemt de RvT de accountant.
Verder zijn drie adviescommissies, respectievelijk de commissie verenigingszaken, de commissie cultuurhistorie en de commissie natuurkwaliteit. De adviescommissie hebben een voorzitter die geen lid is van bestuur of RvT. De adviescommissies kunnen gevraagd en ongevraagd advies uitbrengen aan het bestuur en de RvT. (voor een overzicht van het bestuur, de directie en RvT en eventuele nevenfuncties verwijzen wij naar de bijlage)

2. Effectiviteit en efficiency van bestedingen

It Fryske Gea streeft naar een efficiënte besteding van de middelen voor de doelstellingen: 'bescherming en beheer van natuurgebieden', 'bescherming natuur, landschap en cultuurhistorie', 'voorlichting, educatie, pr en communicatie', 'subsidies- en fondsenwerving' en 'beleidsadvisering natuur, landschap en cultuurhistorie'.
Zoveel mogelijk activiteiten van de vereniging zijn direct gericht op het realiseren van deze doelstellingen. Er zijn echter ook activiteiten van bestuur en werkorganisatie die voorwaardenscheppend zijn voor een goede taakvervulling ten behoeve van de doelstellingen.
Door het vaststellen van het meerjarenbeleidsplan (koersdocument) en meerjarenbegroting en de daaruit voortvloeiende jaarplannen en begrotingen geeft het bestuur richting aan de realisering van de doelstellingen van It Fryske Gea. In het meerjarenbeleidsplan staan richtinggevende doelstellingen geformuleerd. In de jaarlijkse werkplannen worden per doelstelling activiteiten geformuleerd; tijdens bestuursvergaderingen wordt ook de voortgang besproken.
Het bewaken (monitoren) en evalueren van de uitvoering van processen en activiteiten vindt plaats door een kritische beoordeling van het jaarverslag door het bestuur en de Raad van Toezicht (statutair). De directie monitort en evalueert de uitvoering van activiteiten en processen met behulp van een strategisch sturingsinstrument, de periodieke werkoverleggen met medewerkers en voortgangsbesprekingen in het beleidsoverleg. De financiële interne processen worden door middel van een managementrapportage en halfjaarrapportages eveneens bewaakt. Verbeterpunten worden in het beleidsoverleg besproken.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

3. Omgang met belanghebbenden

Op het gebied van de beleidsbeïnvloeding van natuur en landschap zijn provinciaal en landelijk vele spelers actief, waarbij met name de provinciale en rijksoverheid en de diverse natuur- en milieuorganisaties te onderscheiden zijn. It Fryske Gea trekt in veel dossiers in de provincie strategisch op met de Friese Milieu Federatie, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschapsbeheer Friesland, NME/IVN, de Waddenvereniging en de Bond van Friese Vogelwachten.
In het Waddengebied wordt samengewerkt in de Coalitie Wadden Natuurlijk, waarbij acht natuurbeschermingsorganisaties betrokken zijn. Met betrekking tot het IJsselmeergebied wordt samengewerkt in de Stichting Het Blauwe Hart, waarin acht organisaties verenigd zijn.
Op landelijk niveau werken alle provinciale landschappen samen in het samenwerkingsverband De 12 Landschappen, nu LandschappenNL genoemd. LandschappenNL werkt vooral samen met Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Vogelbescherming en in mindere mate met Natuur en Milieu en de Waddenvereniging. Op landelijk niveau wordt verder, waar mogelijk, opgetrokken met de (semi-) overheid; belangrijke partners zijn het IPO, het ministerie van EZ en het ministerie van Infrastructuur en Milieu.
Op het gebied van financiering staat It Fryske Gea via een Productbegroting It Fryske Gea op de begroting van de Provincie Fryslân. Verder heeft It Fryske Gea een belangrijke financiële relatie via de Subsidieregeling Natuur en Landschap van het Ministerie van EZ. Met ingang van 2011 loopt deze Subsidieregeling Natuur- en Landschap via de Provincie Fryslân. Daarnaast werkt It Fryske Gea in veel projecten samen met diverse provinciale en landelijke fondsen. Belangrijke sponsoren zijn verder de Stichting Ynnatura, Stichting Van Klooster en de Hedwich Carolina Stichting, die verschillende projecten van It Fryske Gea (mede) financieren.
Op landelijk niveau onderhoudt LandschappenNL voor It Fryske Gea op basis van partnerschap een goede relatie met de Nationale Postcode Loterij (NPL). It Fryske Gea ontvangt (net als de andere landschappen) jaarlijks een bijdrage van de NPL van 937 duizend euro. Het contract met de NPL is per 1 januari 2016 verlengd tot en met 31 december 2020.
It Fryske Gea communiceert zoveel mogelijk met belanghebbenden en betrokkenen. Voor de communicatie met de leden wordt viermaal per jaar (kwartaalblad) het ledenmagazine verspreid. Bovendien wordt aan alle nieuwe leden met de welkomstbrief en de lidmaatschapspas een exemplaar van de natuurgids "Ontdek de Friese natuur" toegezonden. Verder vindt externe communicatie plaats via de website, ledeninformatieavonden, artikelen in diverse uitgaven, middels lezingen en via de pers. De digitale communicatiekanalen winnen in belang. Daarom kent It Fryske Gea sinds 2015 ook een digitale nieuwsbrief en wordt actief gecommuniceerd via diverse sociale media. In de natuurterreinen vindt tevens communicatie plaats middels honderden activiteiten die jaarlijks worden georganiseerd voor leden en andere belangstellenden. De communicatie met interne doelgroepen zoals medewerkers en vrijwilligers gebeurt via email, een nieuwsbrief voor het personeel en het personeels- en vrijwilligersblad It Geamantsje, dat vier keer per jaar verschijnt. Daarnaast vind er communicatie plaats met diverse overlegorganen.
Het communicatiebeleid van de vereniging is er op gericht een optimale relatie te onderhouden met belanghebbenden door met hen te communiceren over activiteiten en actuele ontwikkelingen en andere onderwerpen.

Risicomanagement

Bescherming, beheer en behoud van onze natuur, en de daarmee gepaard gaande risico's.
Deze paragraaf is niet bedoeld om tot in detail een opsomming te geven van alle risico's en maatregelen die daartegen zijn/worden genomen. Er wordt een beeld gegeven van de aandachtsgebieden in dit kader met een aantal specifieke zaken en de daarbij behorende risico's.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Bij het realiseren van onze hoofd- en daarvan afgeleide doelstellingen hebben we te maken met verschillende risico's:

a) De omgeving
Risico's die een directe bedreiging vormen voor onze natuur zoals klimaatverandering, waterkwaliteit, milieuwetgeving, vandalisme en verstoring.
b) De organisatie
Om op provinciale schaal onze taken uit te oefenen maken we gebruik van een grotere organisatie van bijna 70 betaalde krachten en ca. 400 vrijwilligers. Daarmee lopen we dus ook bedrijfsmatige/financiële risico's.
c) De uitvoering.
Bij de uitvoering van haar werkzaamheden heeft It Fryske Gea te maken met een overheid en met publiek, die tevens haar grootste financiers zijn. Daarnaast speelt het bedrijfsleven ook een belangrijke rol. Van groot belang is hoe wij onze boodschap brengen, ons gedragen, onszelf herkenbaar maken en onze taken uitvoeren.

De omgeving
It Fryske Gea moet duidelijke standpunten innemen over landbouweconomie, waterhuishouding, infrastructuur en andere externe factoren die haar doelstellingen kunnen aantasten. Onze organisatie is goed ingericht op toezicht in onze terreinen met het oog op vandalisme en verstoring door hierin gespecialiseerd personeel met een op het doel gerichte instructie en bevoegdheden.

De organisatie
Het inrichten en besturen van een grotere (natuur)organisatie brengt diverse verantwoordelijkheden en risico's met zich mee.

- Met name naar het personeel en vrijwilligers dient naast personeelsregelingen oog te zijn voor de omgang met natuur en publiek. Waar nodig moet scholing plaatsvinden gericht op het uitoefenen van functies.
- De bijzondere tak van bedrijfsuitoefening vraagt naast aandacht voor de gebruikelijke aansprakelijkheidsrisico's ook zorg voor specifieke zaken als omgang met vee, land- en bosbouwmachines en vervoer over water middels kleinere en grotere vaartuigen.
- De organisatie is bedoeld voor de lange termijn, maar is naast beperkte eigen inkomsten uit terreinen nagenoeg geheel afhankelijk van subsidies, bijdragen van leden, donaties en incidentele baten als erfenissen.
  Een financieel buffervermogen voor moeilijke tijden is derhalve één van de financiële doelstellingen. Intern is een onderbouwing gemaakt van de benodigde hoogte hiervan.
- Ook It Fryske Gea maakt gebruik van ICT met de daaraan verbonden risico's. Scholing, goede apparatuur, software en contracten zijn van groot belang.
- Ook de meest toegewijde en enthousiaste organisaties moeten rekening houden met fraudegevoeligheid en procedures volgen ter voorkoming hiervan.
- It Fryske Gea is een organisatie waar mensen dicht bij elkaar werken. Signalering van mogelijke risico's van welke aard dan ook behoeven geen structurele vergaderingen om maatregelen te nemen. Wel staat het ieder kwartaal op de agenda van het MT.

Risicobereidheid van de organisatie:
De organisatie streeft ernaar de mogelijke risico's zo beperkt mogelijk te houden. Scholing van personeel als hierboven gemeld en optimale communicatie van signaleringen moeten leiden tot het op tijd nemen van adequate maatregelen. Het beleid ten aanzien van o.a. financiële instrumenten en afgeleiden hiervan is vastgelegd in het Treasury statuut.

Financiële verslaggeving en wet en regelgeving:
De organisatie streeft naar een transparante verslaggeving met inachtneming van bestaande wet en regelgeving.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

De uitvoering
Uiteraard is de hoofddoelstelling het zo optimaal mogelijk beheren van natuurgebieden en daarbij alert te zijn op alle mogelijke risico's die dat bedreigen, maar er is meer.
De organisatie is, zoals hierboven aangegeven, voor een heel groot deel afhankelijk van subsidies, bijdragen van leden en ander bijdragen van particulieren en bedrijven (bijvoorbeeld Ynnatura).
Dit vraagt om een continue inspanning om het belang van onze organisatie voor de samenleving van nu en straks te communiceren.
Belangrijke doelgroepen daarbij zijn:

- De politieke partijen en het ambtenarenapparaat van de provincie. De politieke partijen omdat de vertegenwoordigers steeds wijzigen en opnieuw moeten worden benaderd. Het ambtenarenapparaat omdat ook hier personen wisselen maar ook regelgeving steeds veranderd en daarbij is communicatie van wezenlijk belang.
- Draagvlak creëren bij de inwoners van onze provincie (maar ook om ûtens) door ledenwerving en ledenbehoud is bijzonder belangrijk. Maar er is ook oog voor de lange termijn:
  In het Bezoekerscentrum De Wiidpleats worden vele activiteiten en excursies voor scholen georganiseerd. Educatie is ook communicatie en een investering in de toekomst.

Positieve beeldvorming en communicatie zijn van groot belang voor onze organisatie en een zeer belangrijke actie tegen mogelijke overwegingen om bijdragen te verlagen of niet et verstrekken.

Bij de exploitatie van de Wiidpleats zijn we voor wat betreft de inkomsten mede afhankelijk van de door ons verhuurde delen van het gebouw aan de Horeca en het Frysk Lanbou Museum.

Een deel van het vermogen is vastgelegd in een effectenportefeuille. Dit brengt naast mogelijkheden voor een gunstig rendement ook beleggingsrisico's met zich mee.
(o.a. marktrisico, koersrisico, valutarisico)

Bij de uitvoering van Projecten zijn vaak verschillende partijen betrokken. De realisatie van projecten is dus mede afhankelijk van derden.

Waardering natuurgronden;
It Fryske Gea heeft een aantal gronden in beheer. De waardering van deze gronden wordt o.a. beïnvloed door ruiltransacties en andere gebeurtenissen.

De Organisatie

Interne organisatie
Eind 2016 waren bij It Fryske Gea 71 medewerkers in dienst. De medewerkers zijn verdeeld over het kantoor in Olterterp, het Bezoekerscentrum De Alde Feanen in Earnewâld en de vier districten met de standplaatsen Rijs, Katlijk, Gytsjerk en Earnewâld.
Onder deze 71 medewerkers bevinden zich vier leerlingen. Drie van deze leerlingen zijn in het schooljaar 2016-2017 bij It Fryske Gea gebleven omdat hun opleiding nog niet afgerond was. Per september 2016 is er één nieuwe leerling gestart. De leerlingen zijn allen werkzaam in de districten. Van de leerling medewerker die werkzaam was op de afdeling Natuurkwaliteit is eind augustus afscheid genomen.
In 2016 zijn er drie medewerkers in dienst getreden ter vervanging van zwangerschapsverlof. Twee van deze medewerkers waren eind 2016 nog in dienst. Op aangeven van het bestuur zijn er twee nieuwe functies gecreëerd, te weten Medewerker Cultuurhistorie en Medewerker Online Communicatie. Daarnaast is er een tijdelijke parttime functie van Project medewerker ontstaan om een aantal grotere projecten in goede banen te helpen leiden. Deze functie is intern opgevuld door het (voormalig) Districtshoofd van West. Hierdoor ontstond er een vacature welke intern is opgevuld door het Districtshoofd van Midden die hierin een leuke nieuwe uitdaging zag. De vacature voor Districtshoofd in Midden is vervolgens extern ingevuld.
De Medewerker Administratie en Preventie heeft het onderdeel Ledenadministratie laten vallen en is daarmee teruggegaan naar haar oorspronkelijke functieomvang. Voor de ledenadministratie is een nieuwe werknemer aangenomen voor gemiddeld één dag per week.
En tot slot is er tijdelijk een HR Medewerker aangesteld om een piek in de werkdruk op te vangen. Deze functie zal medio 2017 komen te vervallen.

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Ontwikkeling van medewerkers
De ontwikkeling van medewerkers is nodig voor een organisatie om zich staande te houden in de steeds sneller veranderende omgeving. Naast de verplichte cursussen BHV die ook in 2016 weer zijn gehouden, zijn er een aantal meer functie specifieke opleidingen, cursussen en trainingen gevolgd.
Zo hebben de veldmedewerkers in West een op hun terrein afgestemde introductiecursus Ecologie gevolgd. De BOA's hebben een training controle fysieke beheersing (Krav Maga) gevolgd. Er zijn twee in company trainingen georganiseerd in samenwerking met Landschapsbeheer Friesland: de basiscursus UAV gevolgd en de basiscursus RAW gevolgd. Hier hebben vier medewerkers van It Fryske Gea aan deelgenomen.
Ook is er in 2016 aandacht besteed aan het leren werken met CRS, ons nieuwe beheerregistratiesysteem. Meerdere groepen mensen hebben hiervoor meerdaagse praktijkgerichte training gevolgd.
Andere cursussen en trainingen die zijn gevolgd: Kennis en beheer van reeën, Verzorgen van monumentale bomen, Boomveiligheidscontroleur, Meesterschap in communicatie en diverse Veldwerkplaatsen waarbij medewerkers nieuwe en specifieke kennis opdoen over een bepaald beheer gerelateerd onderwerp

Financieel perspectief

De kerntaak van It Fryske Gea bestaat uit het beheer en de ontwikkeling van ruim 20.500 hectare natuurgebieden in Fryslân. De resultaten daarvan worden beschreven in het jaarverslag en het inventarisatieverslag, die beide beschikbaar zijn via de website of op verzoek via het kantoor te Olterterp. De jaarrekening beschrijft met name de financiële resultaten van It Fryske Gea.
It Fryske Gea onderscheidt bij haar Productbeschrijving zeven verschillende onderdelen, respectievelijk Natuurbeheer, Landschapsbescherming, Inventarisatie & monitoring, Recreatief medegebruik, Informatie & educatie, Beleidsadvisering & overleg en Verenigingszaken. Elk van deze Producten worden in de Productbegroting van 2017-2020 beschreven. In de jaarrekening, die is gehouden aan de opstelling en regels van het Centraal Bureau Fondsenwerving, worden deze producten om praktische redenen samengevoegd tot drie hoofddoelstellingen.
Voor wat betreft de landelijke overheidsbijdrage is per 1 januari 2011 het nieuwe natuurbeheermodel Subsidieregeling Natuur en Landschap van kracht. De normbedragen van deze regeling zijn in juli 2009 door het toenmalige Ministerie van LNV vastgesteld. De overeenkomst SNL loopt tot 1 januari 2017.

Van groot belang is een evenredige indexatie van de subsidies ten opzichte van de stijging van de kosten. De indexatie van de provinciale subsidie is al meerdere jaren onvoldoende voor compensatie van de prijsstijgingen. De indexatie van de Rijkssubsidie wordt eens per 6 jaar afgerekend/vergoed. Dit is bij het einde van de contractperiode van 6 jaar in 2016 (betaling in 2017).

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Verslag van de directie

De jaarrekening 2016 is opgesteld op basis van de Richtlijn 650 *Fondsenwervende instellingen* van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving editie 2007. It Fryske Gea is gecertificeerd door het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) en als zodanig is deze Richtlijn verplicht. In de loop van 2016 is een nieuwe toezichthouder gevormd en is een nieuwe erkenningsregeling van toepassing. It Fryske Gea voldoet aan en is gecertificeerd onder deze nieuwe regeling.
In de opstelling conform bovenvermelde Richtlijn wordt geen onderscheid gemaakt in structurele baten en lasten en bijzondere baten en lasten. Voor een goede bedrijfsvoering wordt hier intern echter wel rekening mee gehouden. Een extra overzicht is opgenomen op pagina 17.
In de financieringsstructuur zijn twee belangrijke geldstromen te onderscheiden:

- Structurele geldstroom - ingezet voor structurele activiteiten/baten en lasten.
- Incidentele geldstroom - ingezet voor incidentele activiteiten/baten en lasten.

Structureel

De belangrijkste structurele activiteiten
De belangrijkste doelstelling van de organisatie is het beschermen van de natuur in Fryslân, vooral middels het beheren van inmiddels ruim 20.500 hectare natuurgebied. Ook in 2016 zijn dat de belangrijkste activiteiten waar we ons mee bezig hebben gehouden. Activiteiten die daaraan verbonden zijn, zijn Landschapsbescherming en Inventarisatie en monitoring. Bij het inventarisatiewerk hebben we ondersteuning van meer dan 250 vrijwilligers.

Naast natuurbeheer hebben we ook een belangrijke publieksfunctie en adviserende rol naar de overheid. Daarin onderscheiden we Recreatief medegebruik, Informatie en educatie en Beleidsadvisering.
Toezicht is een belangrijke taak omdat nagenoeg al onze terreinen opengesteld zijn. Toezicht op het land maar ook op het water. Toezicht op het water in bijvoorbeeld de NB-wet gebieden (IJsselmeer) en Alde Feanen.
In 2016 hebben we circa 700 wandel- en vaarexcursies gehouden, het bezoekerscentrum de Alde Feanen heeft hier met circa 430 excursies een belangrijk aandeel in. We zagen in 2016 wederom een toename in het aantal excursies op aanvraag. Steeds meer verenigingen, families en bedrijven weten It Fryske Gea te vinden

It Fryske Gea werkt nauw samen met de Provinsje Fryslân, de Provinsje subsidieert It Fryske Gea op basis van een productbegroting waarin een bijdrage wordt verstrekt voor diverse uitgevoerde producten/diensten. Inmiddels heeft de Provinsje de productbegroting goedgekeurd en een meerjarenbeschikking afgegeven voor de jaren 2017-2020 Daarnaast vindt er overleg met overheden plaats o.a. in de Provinciale Commissie Landelijk Gebied, maar ook tijdens andere bijeenkomsten. Ook op aanvraag wordt geïnformeerd en geadviseerd.

It Fryske Gea streeft ernaar om structurele baten en lasten zodanig in balans te houden, dat de structurele baten de structurele kosten dekken, eventueel onder toevoeging van de opbrengst beleggingen en rente. Met de invoering van de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) vanaf 2011 is dit mogelijk geworden.

Incidenteel

Bijzondere baten en andere incidentele baten in 2016
De hier genoemde baten hebben een incidenteel karakter. Bijzonder dankbaar is It Fryske Gea voor het totaalbedrag dat zij heeft ontvangen uit erfenissen en legaten. In het verslagjaar 2016 is er voor 970 duizend euro ontvangen uit diverse erfenissen en legaten.

Voor het behoud van bosgronden in Nederland is de boscompensatieregeling in het leven geroepen. In 2016 heeft It Fryske Gea ca. 715 duizend euro ontvangen van derden voor boscompensatie . It Fryske Gea zorgt hiermee voor het behoud en in stand houden van bosgrond.

Van de Nationale Postcode Loterij hebben we een bijdrage van 937 duizend euro ontvangen die als incidentele bate wordt beschouwd. Deze bijdrage wordt geheel benut voor projecten, aankoop van natuurterrein en andere incidentele uitgaven.

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Het verwerven van natuurterreinen
Met gelden uit de Nationale Postcode loterij en andere incidentele baten zoals erfenissen en legaten is voor een bedrag van ca 439 duizend euro aan natuurterrein verworven, het betreft hier de aankoop van nieuwe terreinen Tevens heeft It Fryske Gea een aankoop van percelen in de Huitebuursterbinnenpolder (HBB) gedaan met het doel dit te ruilen voor natuurterreinen in aangrenzende gebieden, It Fryske Gea is momenteel in gesprek met geïnteresseerde aangrenzende agrariërs om de ruil te verwezenlijken. Grond verworven in de transactie is gewaardeerd tegen marktwaarde en opgenomen in de balans van It Fryske Gea, op het moment van realisatie van de ruil wordt de grond opgenomen onder en gewaardeerd als natuurgrond. Momenteel is It Fryske Gea in gesprek met het Groenfonds om een overbruggingskrediet te regelen ter financiering van de aankoop, aflossing van dit krediet zal naar verwachting plaatsvinden middels bijbetaling uit ruil en een verwachte bijdrage uit de Subsidie Kwaliteit impuls Natuur en Landschap (SKNL).

It Fryske Gea heeft haar aankopen voor de korte en lange termijn beschreven in haar aankoopstrategie. Bij de verwerving van natuurterrein binnen de Ecologische Hoofdstructuur kan naast de subsidie een eigen bijdrage worden gevraagd van 15% van de verwerving. Bij 100 hectare per jaar kan dat oplopen tot 15% van vier miljoen euro is 600 duizend euro per jaar. In het verslagjaar is de bestemmingreserve aankopen grond om deze reden aangevuld met 800 duizend euro in het vermogen van It Fryske Gea om zo aankopen zoals beschreven in de aankoopstrategie mogelijk te maken.

Het uitvoeren van projecten
Kosten van projecten worden voor een groot deel gefinancierd met subsidies van de Rijks en Provinciale overheid, met Europees geld en van gemeenten, bedrijven, instellingen en particulieren. Wat niet gesubsidieerd wordt, wordt gefinancierd uit de bijzondere baten (NPL en andere bronnen) dan wel reserves. Vanwege het onvoorspelbare aantal, tijdsduur en omvang worden projecten tot heden niet in de Productbegroting opgenomen.

In 2016 zijn onder meer de onderstaande projecten afgerond:

- ✓ Van Polder naar Kwelder
- ✓ Herstel oevers en waterpartij Martena state
- ✓ Opknapbeurt Jongemastate
- ✓ Bruggen en Slenken Noard Fryslân Bûtendyks
- ✓ Verplaatsen vogelkijkhut De Kraanlannen
- ✓ Infopanelen Mandefjild
- ✓ Zwaluwwand Easterskar
- ✓ Toegangsbrug vogelkijkhut Piaam
- ✓ Oplaadpunten Electrische fietsen
- ✓ Schotbalkjes Slachte
- ✓ Herinrichting Bancopolder
- ✓ Klim en Klauterbaan Rijsterbos
- ✓ Bosrandontwikkeling Rijsterbos
- ✓ Landhekken Toutenburg
- ✓ Mindervalidenpad Bakkefeansterdûnen

Naast diverse opgeleverde projecten heeft It Fryske Gea nog diverse projecten in uitvoering dan wel in ontwikkeling.

Bij de toelichting op de balans is een overzicht opgenomen van projecten die nog in uitvoering zijn.

Effecten
De effecten zijn verkregen met voornamelijk liquiditeit uit erfenissen. De opbrengsten van de beleggingen worden gezien als incidenteel gezien het onvoorspelbare karakter van deze opbrengsten. Deze incidentele baten dienen ter ondersteuning van het resultaat van de structurele baten en lasten van de vereniging, nu en in de toekomst. Het beheer van de beleggingen is in januari 2008 onder voorwaarden in handen gegeven van Triodosbank. De uitgangspunten van Triodosbank zijn het waarborgen van duurzaamheid en verantwoord maatschappelijk handelen. Tijdens het proces van

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.
pwc
Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

overgang bestond tijdelijk behoefte aan liquide middelen. Een deel van de bestaande portefeuille is toen niet direct weer ingevuld. Met onze adviseurs is regelmatig overleg naar behoefte over de resultaten en ontwikkelingen. Het beleid is gematigd defensief met een gewenste samenstelling van 25% aandelen en 75% obligaties met een risico beperkende spreiding. Periodiek wordt gerapporteerd over de resultaten en de actuele samenstelling van de portefeuille.
Ultimo 2016 is de samenstelling van de portefeuille: 30% aandelen en 70 % vastrentende waarden. De effecten zijn alle beursgenoteerd en gewaardeerd op basis van de koersen per 31 december 2016.

Het resultaat
Het resultaat op structurele baten en lasten betreft 87 duizend euro negatief. Dit komt onder andere door hogere kosten terreinbeheer dan begroot

Ontvangen subsidies zijn in lijn met de verwachting en ontvangsten uit voorgaande jaren. Daarnaast heeft It Fryske Gea in 2016 wederom een bijdrage voor haar monitoringactiviteiten gekregen.

Het positieve resultaat over het incidentele baten en lasten bedraagt 1.682 duizend euro. Naast de mooie opbrengst uit erfenissen en legaten dragen met name eenmalige opbrengsten uit boscompensatie hieraan bij. Daarmee komt het resultaat over 2016 op 1,6 miljoen euro positief. De hiervoor genoemde incidentele baten uit boscompensatie en de opbrengst uit legaten dragen bij aan de verbetering t.o.v. het budget. Structurele kosten verhouden zich zoals gebudgetteerd.

In 2016 heeft It Fryske Gea diverse grondaankopen gedaan, de grootste hiervan was de aankoop van 35 ha grond in de Huitebuursterbinnenpolder, deze strategische aankoop heeft ten doel om als ruilgrond te dienen voor de verwerving van aangrenzende natuurgrond binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), deze specifieke aankoop wordt gefinancierd middels een overbruggingskrediet waarvan aflossing plaatsvind door bijbetaling uit de ruiltransactie en een verwachte bijdrage uit de Subsidie Kwaliteit impuls Natuur en Landschap (SKNL). Aankoop van de natuurgronden heeft It Fryske Gea o.a. gefinancierd met gelden uit de Nationale Postcode Loterij, erfenissen, legaten en bijdragen/subsidies van derden.

Het bezoekerscentrum in Earnewald weet met gedegen kostenbeheer en stabiele huuropbrengsten nu al enkele jaren een zo goed als neutraal resultaat te bereiken. We verwachten dat in 2017 het bezoekerscentrum dit zo goed als neutrale resultaat kan continueren.

Beleggingsresultaten zijn wederom positief hoewel het in 2016 een gering resultaat betreft mede het gevolg van wisselvallige resultaten op de wereldwijde aandelenbeurzen, It Fryske Gea verwacht dan ook dat aantrekkende de beurzen in 2017 het beleggingsresultaat positief zullen beïnvloedden.

We verwachten in 2017 wederom een structureel resultaat te halen waarbij kosten en baten in balans zullen zijn, mede dankzij het veiligstellen van de productsubsidie en de afrondende gesprekken met betrekking tot de toekenning van de SNL vergoeding voor de komende jaren. Met behulp van deze vergoedingen zijn beheertaken en andere kerntaken zoals in de productbegroting beschreven zeker gesteld.

Gepland in aankomend jaar staan herstelwerkzaamheden bij het bezoekerscentrum in Earnewald, de herstelwerkzaamheden hebben betrekking op de kade bij, en het dak van het bezoekerscentrum. De bestemmingsreserve onderhoud gebouwen is om deze reden opgehoogd.

Momenteel is er geen uitbreiding van de beleggingsportefeuille voorzien wel wordt er nog gekeken of zich nog kansen voordoen voor de aankoop van natuurterreinen die nauw aansluiten op onze huidige terreinen of passen in het door ons gevoerde beleid

In 2017 is geen uitbreiding van het personeelsbestand voorzien wel zijn er een aantal posities die wegens natuurlijk verloop (pensioen e.d.) opnieuw ingevuld zullen worden.

In het verslagjaar bedragen de kosten eigen fondsenwerving van It Fryske Gea 4% van de gerealiseerde baten uit eigen fondsenwerving, van de totale baten in 2016 is 79% besteed aan de doelstelling (meer detail en vergelijking met voorgaand jaar zijn later in de jaarrekening opgenomen)
De financiële positie is zeer gezond te noemen met een solvabiliteit op balansdatum van 82% en Liquiditeit (Quick ratio) van 3,1

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

De jaarrekening beschrijft met name de financiële resultaten van It Fryske Gea. De resultaten op het gebied van natuurbescherming zijn beschreven in het jaarverslag en het inventarisatieverslag, die beide beschikbaar zijn via de website of op verzoek via kantoor.

Drs. H.J. de Vries
Directeur

(Alle hierna in dit verslag vermelde bedragen zijn een veelvoud van euro 1.000,--. Hierdoor zijn mogelijk enkele afrondingsverschillen ontstaan. De vergelijkende cijfers zijn, waar nodig, aangepast aan de opstelling van 2016.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Begroting Staat van baten en lasten 2017

*(Bedragen * 1.000 euro's)*		Begroot 2017
Baten		
Baten uit eigen fondsenwerving structureel		665
Baten uit eigen fondsenwerving incidenteel		200
Baten uit acties van derden		937
Subsidies van overheden beheer		4.599
Subsidies van overheden aankopen en projecten		-
Baten uit beleggingen		123
Overige baten		1.286
Som der baten		7.810
Lasten		
Besteed aan de doelstellingen:		
Beheren en verwerven		
Natuurterreinen:		
Beheer structurele kosten	4.222	
Verwerving terreinen en projecten	700	
		4.922
Publiek, overheid en natuur		
Voorlichting educatie en belangenbehartiging:		
Structurele kosten	1.873	
Projectmatige kosten	237	
		2.110
Verenigingszaken:		
Structurele kosten	191	
Projectmatige kosten	-	
		191
		7.223
Werving baten		
Kosten eigen fondsenwerving	94	
Kosten acties derden	16	
Kosten verkrijging subsidies overheden	34	
Kosten beleggingen	25	
		169
Kosten beheer en administratie		391
Som der lasten		7.783
Bedrijfsresultaat		27

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Besluit goedkeuring jaarrekening door de Raad van Toezicht van vereniging It Fryske Gea op 7 april 2017 te Olterterp.

In artikel 21 lid 4 van de statuten van vereniging It Fryske Gea is het volgende opgenomen:

Aan de goedkeuring van de raad van toezicht zijn onderworpen de besluiten van het bestuur omtrent de begroting en de jaarrekening.

Hierbij besluit de raad van toezicht, dat het jaarverslag en de jaarrekening van het jaar 2016, gedagtekend 7 april 2017 zijn goedgekeurd.

Olterterp, 7 april 2017

De raad van toezicht van vereniging It Fryske Gea
namens deze,

M. de Roos (voorzitter Raad van Toezicht)

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Balans per 31 december 2016
(na voorgestelde resultaatbestemming)

(Bedragen * 1.000 euro's)

			31-12-2016		31-12-2015
Activa					
Vaste activa					
	Materiële vaste activa				
1.	Onroerende zaken	4.179		2.234	
2.	Inventarissen	973		883	
3.	Veestapel	14		16	
			5.166		3.133
	Financiële vaste activa				
4.	Deelneming Noorderleegsbuitenveld	-		-	
5.	Effecten	3.094		3.115	
			3.094		3.115
Vlottende activa					
6.	Voorraden	16		13	
7.	Projecten	64		243	
8.	Debiteuren	166		114	
9.	Diverse vorderingen	5.163		5.094	
10.	Liquide middelen	4.992		3.223	
			10.401		8.687
			18.661		14.935

pwc
PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Passiva

			31-12-2016		31-12-2015
12.	*Reserves en fondsen*				
	Continuïteitsreserve	7.333		7.325	
	Bestemmingsreserves	7.019		5.432	
			14.352		12.757
	Bestemmingsfondsen		905		905
			15.257		13.662
13.	*Voorzieningen*				
	Waterschapslasten		-		127
14.	*Langlopende schulden*				
	Lening		21		32
15.	*Schulden op korte termijn*				
	Crediteuren	2.566		469	
	Overige schulden	817		645	
			3.383		1.114
			18.661		14.935

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Staat van baten en lasten 2016

*(Bedragen * 1.000 euro's)*						
		Resultaat 2016		**Begroot 2016**		**Resultaat 2015**
Baten						
Baten uit eigen fondsenwerving structureel		648		640		656
Baten uit eigenfondsenwerving incidenteel	*	1.687		200		817
Baten uit acties van derden		937		937		937
Subsidies overheden structureel		4.592		4.597		4.546
Subsidies overheden aankopen en projecten	*	208		-		51
Baten uit beleggingen		84		123		147
Huren en terreinopbrengsten		1.422		1.205		1.321
Overige baten		807		-		639
Som der baten		10.385		7.702		9.114
Lasten						
Besteed aan de doelstellingen:						
- Beheren en verwerven						
Natuurterreinen						
Beheer		4.325		4.144		3.873
Verwerving en projecten	*	1.914		700		1.875
			6.239		4.844		5.748
- Publiek, overheid en natuur						
Voorlichting educatie en						
Belangenbehartiging						
Structurele kosten		1.649		1.807		1.551
Projectmatige kosten	*	127		237		63
			1.776		2.044		1.614
- Verenigingszaken						
Structurele kosten		179		198		182
			179		198		182
			8.194		7.086		7.544
Werving baten						
Kosten eigen fondsenwerving		104		79		90	
Kosten acties derden		15		13		15	
Kosten verkrijging subsidies overheden		35		31		33	
Kosten beleggingen		24		23		26	
			178		146		164
Kosten beheer en administratie			418		386		406
Som der lasten			8.790		7.618		8.114
Resultaat			**1.595**		**84**		**1.000**

** Subsidies en kosten van aankopen en projecten worden niet meegenomen in de begroting door gebrek aan zicht op omvang en datum van realisering. Alleen de besteding van de ter beschikking staande middelen van de Nationale Postcode Loterij zijn wel begroot omdat deze redelijkerwijs zijn te voorzien. Dit is 700 bij Beheren en verwerven, en 237 bij projectmatige kosten Publiek, overheid en natuur. Baten eigen fondswerving incidenteel heeft betrekking op inschatting schenkingen en legaten.*

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Exploitatieoverzicht 2016 opgedeeld in structurele en incidentele baten en lasten

*(Bedragen * 1.000 euro's)*		Resultaat 2016		Structurele Baten en lasten		Incidentele Baten en lasten
Baten						
Baten uit eigen fondsenwerving structureel		648		648		-
Baten uit eigenfondsenwerving incidenteel		1687		-		1.687
Baten uit acties van derden		937		-		937
Subsidies overheden structureel		4.592		4.592		-
Subsidies overheden aankopen en projecten		208		-		208
Baten uit beleggingen		84		-		84
Overige baten		2.229		1.422		807
Som der baten		10.385		6.662		3.723
		=====		=====		=====
Lasten						
Besteed aan de doelstellingen:						
- Beheren en verwerven Natuurterreinen						
Beheer	4.325		4.325		-	
Verwerving en projecten	1.914		-		1.914	
		6.239		4.325		1.914
- Publiek, overheid en natuur Voorlichting educatie en Belangenbehartiging						
Structurele kosten	1.649		1.649		-	
Projectmatige kosten	127		-		127	
		1.776		1.649		127
- Verenigingszaken						
Structurele kosten	179		179		-	
		179		179		-
		8.194		6.153		2.041
Werving baten						
Kosten eigen fondsenwerving	104		104		-	
Kosten acties derden	15		15		-	
Kosten verkrijging subsidies overheden	35		35		-	
Kosten beleggingen	24		24		-	
		178		178		-
Kosten beheer en administratie		418		418		-
Som der lasten		8.790		6.749		2.041
		=====		=====		=====
Resultaat		**1.595**		**-87**		**1.682**

PwC
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.
Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Kasstroomoverzicht volgens indirecte methode

		2016		2015
Kasstroom uit operationele activiteiten				
Resultaat		1.595		1.000
Aanpassingen voor:				
Afschrijvingen (en overige waarde veranderingen)		344		387
Mutatie voorzieningen		-127		-258
Veranderingen in werkkapitaal:				
Mutatie operationele vorderingen	-121		-778	
Mutatie voorraden	-3		-7	
Mutatie projecten	179		699	
Mutatie operationele schulden	2.268		108	
		2.323		22
Kasstroom uit operationele activiteiten		4.135		1.151
Kasstroom uit investeringsactiviteiten				
Investering materiele vaste activa	-2.421		-210	
Desinvestering materiele vaste activa	44		-	
Mutatie financiële vaste activa	21		-558	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-2.356		-768
Kasstroom uit financieringsactiviteiten				
Mutatie uit langlopende schulden	-		32	
Aflossingen van langlopende schulden	-10			
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		-10		32
Mutatie geldmiddelen		1.769		415
Toelichting op de geldmiddelen				
Stand per 1 januari		3.223		2.808
Mutatie		1.769		415
Stand per 31 december		4.992		3.223

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten

Algemeen

De activiteiten van It Fryske Gea bestaan voornamelijk uit natuurbeheer, alsmede het beheren van onroerende zaken. It Fryske Gea is enig aandeelhouder van Noorderleegsbuitenveld BV. Gezien het geringe belang in de jaarrekening van It Fryske Gea is afgezien van consolidatie op basis van artikel 2:407 BW.

Vergelijking met voorgaand jaar
De grondslagen van de waardering zijn ongewijzigd ten opzichte van die van het vorig boekjaar. De vergelijkende cijfers over 2015 zijn waar nodig aangepast aan de opstelling van de cijfers van 2016. Vermogen en resultaat zijn hierdoor niet gewijzigd. Alle bedragen zijn een veelvoud van 1.000 euro.

Verbonden partijen
Als verbonden partij worden aangemerkt alle rechtspersonen waarover overheersende zeggenschap, gezamenlijke zeggenschap of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend. Ook rechtspersonen die overwegende zeggenschap kunnen uitoefenen worden aangemerkt als verbonden partij. Ook de statutaire directieleden, bestuur, leden RvT en andere sleutelfunctionarissen in het management van It Fryske Gea en nauwe verwanten zijn verbonden partijen.

Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan. Hiervan wordt toegelicht de aard en de omvang van de transactie en andere informatie die nodig is voor het verschaffen van het inzicht.

Toelichting op het kasstroomoverzicht
Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de liquide middelen. Transacties waarbij geen instroom of uitstroom van kasmiddelen plaatsvindt, waaronder financiële leasing, zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.

Ontvangsten uit hoofde van interest, ontvangen dividenden en winstbelastingen zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten

De waarde van de gerelateerde activa en leaseverplichting zijn in de toelichting van balansposten verantwoord.

Schattingen
Om de grondslagen en regels voor het opstellen van de staat van baten en lasten te kunnen toepassen, is het nodig dat de directie van It Fryske Gea zich over verschillende zaken een oordeel vormt, en dat de directie schattingen maakt die essentieel kunnen zijn voor de in de staat van baten en lasten opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in art. 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende kostenposten. Het gaat hier met name om; waardering van vorderingen, waardering van gronden, waardering projecten en afschrijvingstermijnen gebouwen en machines.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Algemeen
Dit verslag is opgesteld op basis van de in 2008 aangepaste Richtlijn 650 (herzien 2007) *Fondsenwervende Instellingen* van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting.

De in de onderhavige jaarrekening gehanteerde grondslagen van waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de veronderstelling van continuïteit van de vereniging

Onroerende zaken
Met ingang van 1996 worden de natuur- en agrarische terreinen pro memorie gewaardeerd. Reden hiervoor is, dat nagenoeg alle terreinen worden verworven met volledige overheidssubsidie met als doelstelling ze als natuurterreinen te beheren en te behouden. Bij eventuele verplichte verkoop (algemeen maatschappelijk belang) is sprake van een terugbetalingsverplichting. De actuele waarde van de natuurterreinen is zeer moeilijk vast te stellen. In het huidig boekjaar is natuurgrond aangekocht, gebruik makend van de uitzonderingsregel uit RJ 650.305 worden deze aankopen ten laste van het resultaat gebracht..

Het aantal hectares natuurterrein in beheer op 31 december 2016 is 20.591 (was 20.588 hectare). Hiervan is in eigendom 9.239 hectare. De verzekerde waarde van de gebouwen is euro 22.968 (was ultimo 2015 euro 22.759). De toename is voornamelijk het gevolg van indexatie van de verzekerde som er zijn geen nieuwe grote gebouwen aangekocht.

De gebouwen en opstallen worden gewaardeerd tegen de historische kostprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen. Er wordt lineair afgeschreven op basis van de gebruikelijk te verwachten economische levensduur. Voor de toekomstige kosten van groot onderhoud aan de bedrijfsgebouwen is geen voorziening voor groot onderhoud gevormd. De kosten worden rechtstreeks in het resultaat verantwoord. En in mindering gebracht van de bestemmingsreserve voor groot onderhoud

Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht. Voor de vaststelling of voor een materieel vast actief sprake is van een bijzondere waardevermindering wordt verwezen naar onderstaande paragraaf.

Inventarissen
De inventarissen in de terreinen en op kantoor worden gewaardeerd tegen de historische kostprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen.
Er wordt lineair afgeschreven op basis van de gebruikelijk te verwachten economische levensduur.

It Fryske Gea maakt gebruik van uitzonderingsregel RJ 650.305. Daarin staat:
Er kunnen zich bijzondere omstandigheden voordoen waarbij het verantwoord kan zijn de investering ineens ten laste van de staat van baten en lasten te boeken. Een voorbeeld is een natuurbeheerorganisatie die in het kader van haar doelstelling landerijen aanschaft met het doel deze zelf te beheren. De natuurbeheerorganisatie ontvangt een subsidie voor de aanschaf van deze landerijen. Ondanks deze subsidie leidt de toekomstige exploitatie van de landerijen tot verlies.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Veestapel
De veestapel wordt bij eerste verwerking gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Vervolgens worden deze gewaardeerd tegen actuele waarde. Waardeveranderingen worden rechtstreeks in de staat van baten en lasten verwerkt.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa
De instelling beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Een bijzonder - waardeverminderingsverlies wordt direct als last verwerkt in de staat van baten en lasten onder gelijktijdige verlaging van de boekwaarde van het betreffende actief.

Indien wordt vastgesteld dat een bijzondere waardevermindering die in het verleden verantwoord is, niet meer bestaat of is afgenomen, dan wordt de toegenomen boekwaarde van de desbetreffende activa niet hoger gesteld dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien geen bijzondere waardevermindering voor het actief zou zijn verantwoord.

Deelnemingen
Deelnemingen waarin invloed van betekenis kan worden uitgeoefend worden gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode (nettovermogenswaarde). Wanneer 20% of meer van de stemrechten uitgebracht kan worden, wordt ervan uitgegaan dat er invloed van betekenis is.

De nettovermogenswaarde wordt berekend volgens de grondslagen die gelden voor deze onderneming; voor deelnemingen waarvan onvoldoende gegevens beschikbaar zijn voor aanpassing aan deze grondslagen, wordt uitgegaan van de waarderingsgrondslagen van de desbetreffende deelneming.

Indien de waardering van een deelneming volgens de nettovermogenswaarde negatief is wordt deze op nihil gewaardeerd. Indien en voor zover It Fryske Gea in deze situatie geheel of gedeeltelijk instaat voor de schulden van de deelneming, dan wel het stellige voornemen heeft de deelneming tot betaling van haar schulden in staat te stellen, wordt hiervoor een voorziening getroffen.

De eerste waardering van gekochte deelnemingen is gebaseerd op reële waarde van de identificeerbare activa en passiva op het moment van de acquisitie. Voor de vervolgwaardering worden grondslagen toegepast die gelden voor deze jaarrekening, uitgaande van de waarden bij eerste waardering.

Effecten
Effecten worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Effecten die onderdeel zijn van de handelsportefeuille worden gewaardeerd tegen reële waarde. Waardeveranderingen worden rechtstreeks in de staat van baten en lasten verwerkt.

Voorraden
De voorraden grond- en hulpstoffen worden gewaardeerd op verkrijgingsprijzen onder toepassing van de FIFO-methode (*first in, first out*) of lagere opbrengstwaarde.

Vorderingen
Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie.
Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Onderhanden projecten
De post onderhanden projecten in opdracht van derden bestaat uit het saldo van gerealiseerde projectkosten, toegerekende winst, en indien van toepassing verwerkte verliezen en reeds gedeclareerde termijnen. Onderhanden projecten worden afzonderlijk in de balans onder vlottende activa gepresenteerd. Indien het een creditstand vertoont wordt deze gepresenteerd onder kortlopende schulden.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.
pwc
Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Liquide middelen
Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Voorzieningen

Algemeen
Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan, waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen af te wikkelen, tenzij anders vermeld.

Overige voorzieningen
De overige voorzieningen worden opgenomen tegen nominale waarde van de voor de afwikkeling van de voorziening naar verwachting noodzakelijke uitgaven.

Schulden
Schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de schulden worden in de waardering bij eerste verwerking opgenomen. Schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten.

pwc
PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Baten worden verantwoord voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd en verliezen en risico's zodra zij voorzienbaar zijn. Nalatenschappen worden verantwoord in het jaar waarin de omvang met een redelijke mate van zekerheid kan worden vastgesteld. Projecten met daaraan verbonden subsidies, particuliere bijdragen en kosten worden in het resultaat verantwoord in het jaar waarin het project daadwerkelijk is afgerond. De eigen bijdrage welke gefinancierd wordt vanuit de NPL wordt in het jaar van de subsidiebeschikking verantwoord. Op basis van de RJ221 dienen projectresultaten tussentijds (POC) te worden verantwoord indien deze betrouwbaar kunnen worden bepaald. Aangezien de projectopbrengsten gelijk zijn aan de projectkosten worden de opbrengsten en kosten van projecten pas verantwoord bij de afronding van het project.

Verkoopkosten en algemene beheerkosten
Onder verkoopkosten en algemeen beheerkosten worden die kosten verstaan die ten laste van het jaar komen.

Afschrijvingen op materiële vaste activa
Materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikneming afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Over terreinen en vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven. Indien een schattingswijziging plaatsvindt van de toekomstige gebruiksduur, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast.

Boekwinsten en -verliezen uit de incidentele verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

Personeelsbeloningen
Periodiek betaalbare beloningen
Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de winst-en-verliesrekening voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers.

Pensioenen
Rond 1960 is een toegezegd-pensioenregeling afgesloten bij Aegon/Pensioenfondsen. Deze regeling wordt niet meer toegepast. Er is nog 1 werknemer die hier aan deelneemt.
Onder een toegezegd-pensioenregeling wordt verstaan een regeling waarbij aan werknemers een pensioen wordt toegezegd, waarvan de hoogte afhankelijk is van leeftijd, salaris en dienstjaren.
Het overige personeel is verzekerd bij een bedrijfstakpensioenfonds. Ook deze pensioenregeling zou kunnen worden aangemerkt als een toegezegd-pensioenregeling. Echter bij het in gebreke blijven van dit fonds bestaat geen directe verplichting tot het aanvullen van pensioenen anders dan een verhoging van premies.

Onder verwijzing naar bovenstaande worden beide pensioenregelingen verantwoord als een toegezegde bijdrageregeling, te betalen premie wordt als last in de staat van baten en lasten en verschuldigde premies als verplichting op de balans opgenomen.

Overheidssubsidies
Exploitatiesubsidies worden als bate verantwoord in de winst-en-verliesrekening in het jaar waarin de gesubsidieerde kosten zijn gemaakt of opbrengsten zijn gederfd, of wanneer een gesubsidieerd exploitatietekort zich heeft voorgedaan. De baten worden verantwoord als het waarschijnlijk is dat deze worden ontvangen. Subsidies inzake projecten worden verantwoord bij afronding c.q. oplevering van het project. Subsidies met betrekking tot investeringen in materiële vaste activa worden in mindering gebracht op het desbetreffende actief en als onderdeel van de afschrijvingen verwerkt in de winst-en-verliesrekening.

Rentebaten en rentelasten
Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de betreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen die als onderdeel van de berekening van de effectieve rente worden meegenomen.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Toelichting op de balans

*(Bedragen * 1.000 euro's)*

Activa

Vaste activa

Materiële vaste activa

1. **Onroerende zaken**

	Gebouwen	Natuur-terreinen	Totaal
Stand per 1 januari 2016			
Verkrijgingsprijs	3.607	-	3.607
Cumulatieve afschrijvingen	- 1.373	-	- 1.373
Boekwaarde per 1 januari 2016	2.234	p.m	2.234
Mutaties			
Investeringen en verwervingen	62	2.039	2.101
Hierop verkregen overheidssubsidies	-	-	-
Eigen bijdrage / resultatenrekening	-	-	-
Afschrijvingen	-156	-	-156
	-94	2.039	1.945
Stand per 31 december 2016			
Verkrijgingsprijs	3.669	2.039	5.708
Cumulatieve afschrijvingen	- 1.529	-	- 1.529
Boekwaarde per 31 december 2016	2.140	2.039	4.179

In 2016 is een strategische investering in terreinen gedaan van met als doel dit terrein te ruilen voor aangrenzende percelen natuurterrein, een verantwoorde eigen bijdrage betreft dan ook voornamelijk reeds geruilde percelen voor natuurgrond. Omdat het hier een ruil met meerdere partijen betreft zijn nog niet afgeronde ruilingen niet verwerkt in het resultaat.

Volgens de richtlijnen voor de jaarverslaggeving Fondsenwervende instellingen dient de actuele waarde opgenomen te worden. Deze is echter voor de natuurterreinen zeer moeilijk vast te stellen.

De gebouwen zijn nodig voor de bedrijfsvoering. Dit betreft onder andere het kantoor te Olterterp, de bedrijfsgebouwen en het Bezoekerscentrum It Wiid. De natuurterreinen zijn activa in het kader van de doelstelling.

Er worden afschrijvingspercentages gebruikt van globaal 5% tot 10%. Daarbij wordt gelet op de duurzaamheid van het gebouw en of de verbouwingsinvesteringen.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

2. Inventarissen

	Terrein	Kantoor	Automatisering	Totaal
Stand per 1 januari 2016				
Verkrijgingsprijs	1.854	93	100	2.047
Cumulatieve afschrijvingen	- 1.025	- 53	- 86	- 1.164
Boekwaarde per 1 januari 2016	829	40	14	883
Mutaties				
Investeringen	323	-	-	323
Desinvesteringen	-44	-	-	-44
Afschrijvingen	- 169	- 12	- 8	- 189
	110	- 12	- 8	90
Stand per 31 december 2016				
Verkrijgingsprijs	2.177	93	100	2.370
Afschrijvingen	- 1.238	- 65	- 94	- 1.397
Balans per 31 december 2016	939	28	6	973

De inventaris terreinen bevat onder andere landbouw- en bosbouwwerktuigen, tractoren en boten. Deze inventaris wordt nagenoeg geheel direct aangewend ten behoeve van de doelstelling (activa doelstelling). De kantoorinventaris en inventaris automatisering zijn nodig voor de bedrijfsvoering.

De afschrijvingspercentages variëren van 10% tot 25% afhankelijk van de geschatte economische levensduur van de inventaris.

3. Veestapel

Het verloop van de veestapel in 2016 in aantallen is als volgt:

	01-01-16	geboren	dood	afgevoerd	aankoop	verkoop	31-12-16
Hooglanders							
Zuid	33	-	2	7	-	-	24
Schapen							
Zuid	180	93	-	-	-	98	175
Paarden							
Zuid	30	13	-	-	-	-	43
Noord	59	9	2	12	1	-	55
Totaal	89	22	2	12	1	-	98

Op 31 december 2016 is de veestapel gewaardeerd op onderstaande bedragen:

	District Noard	District Sûd	Totaal aantal	Bedrag
Hooglanders	-	24	24	6
Schapen	-	175	175	3
Paarden	55	43	98	5
Balans per 31 december 2016				14

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

De veestapel wordt aangehouden voor begrazing ten behoeve van het bevorderen van flora en/of fauna in bepaalde gebieden en is dienstig aan de doelstelling.

Financiële vaste activa
Alle vorderingen die in de financiële vaste activa zijn opgenomen hebben een resterende looptijd langer dan een jaar.

4. Deelneming Noorderleegsbuitenveld, Beetsterzwaag (100%)

Balans per 1 januari 2016	-
Aandeel in resultaat van deelneming	-
Balans per 31 december 2016	-

5. Effecten

De effecten zijn verkregen met voornamelijk liquiditeit uit erfenissen. De opbrengsten van de beleggingen worden gezien als incidenteel gezien het onvoorspelbare karakter van deze opbrengsten. Deze incidentele baten dienen ter ondersteuning van het resultaat van de structurele baten en lasten van de vereniging, nu en in de toekomst.
Ultimo 2016 is de samenstelling van de portefeuille: 30% aandelen en 70 % vastrentende waarden.
De effecten zijn alle beursgenoteerd en gewaardeerd op basis van de koersen per 31 december 2016.

Portefeuille Vereniging It Fryske Gea	1-1-2016	aankopen/ verkopen	ongerealiseerd resultaat	31-12-2016
Aandelen	1.092	-112	-49	931
Obligaties	2.023	133	7	2.163
Subtotaal	3.115	21	-42	3.094

Vlottende activa
De reële waarde van de vorderingen benadert de boekwaarde ervan, gegeven het kortlopende karakter ervan en het feit dat waar nodig voorzieningen voor oninbaarheid zijn gevormd.

6. Voorraden doelstelling

De voorraden bestaan grotendeels uit voorlichtings- en promotiemateriaal als folders en boekjes. Op 31 december 2016 is de voorraad op euro 16 duizend gewaardeerd.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Overzicht projecten 2016

Bedragen in euro's	stand per 31-12-2016					
	subsidies				gemaakte kosten	saldo project
omschrijving	overheid	overig	NPL	**totaal:**		
P046-11 weidevogels fase 2011-2012	177.120	205.005	74.375	456.500	349.308	-107.192
P116-10 kweldercentrum	665.000	0	45.000	710.000	712.647	2.647
P149-11 van polder naar kwelder *	207.837	0	24.137	231.974	231.974	0
P153-14 Realisatie zoet-zoutovergang NFB	1.232.724	0	60.968	1.293.692	214.072	-1.079.620
P158-12 Optimaliseren begrazing Holwerter-west	0	240.376	0	240.376	201.283	-39.093
P161-13 RWE compensatiegelden	0	382.500	0	382.500	364.996	-17.504
P164-13 Verhogen natuurwaarden Merriemaden *	0	0	6.298	6.298	6.298	0
P167-14 Martenastate Herstel oevers en waterpartij *	0	408.371	0	408.371	408.371	0
P170-14 Eendenkooi Piaam en Eanjummerkolken	186.818	0	0	186.818	52.622	-134.196
P172-14 Planvorming nwe petgaten Easterskar	0	97.612	0	97.612	112.908	15.296
P173-14 Ecolog. Verbind.zone Easterskar	247.934	140.000	260.015	647.949	36.638	-611.311
P178-15 Opknapbeurt Jongemastate *	0	25.000	442	25.442	25.442	0
P181-15 Bruggen Slenken NFB *	0	11.000	47	11.047	11.047	0
P182-15 Verplaatsen vogelkijkhut *	0	10.500	329	10.829	10.829	0
P184-15 Onderzoek Rotatie beheer	0	50.000	0	50.000	65.554	15.554
P185-15 Infopanelen Mandefjild *	0	5.000	7.990	12.990	12.990	0
P186-15 Zwaluwwand Easterskar *	0	29.000	4.083	33.083	33.083	0
P187-15 Toegangsbrug Vogelkijkhut Piaam *	0	15.000	12.773	27.773	27.773	0
P188-15 Herstel Dobben Dongeradiel	0	50.000	0	50.000	36.124	-13.876
P189-15 Herstel schelpenpad Makkummer Noardwaard *	0	33.795	12.765	46.561	46.561	0
P190-15 Herinrichting Bancopolder *	0	5.445	27.897	33.342	33.342	0
P195-15 Wandel app	0	20.000	0	20.000	24.254	4.254
P197-15 Veensluisje van Helomavaart	0	40.636	15.000	55.636	52.871	-2.764
P198-15 Oplaadpunt electrische fietsen *	0	8.174	0	8.174	8.174	0
P201-15 5x beter bezig	17.095	0	0	17.095	13.327	-3.768
P206-16 Schotbalkjes Slachte *	0	9.400	3.993	13.393	13.393	0
P207-16 Klim en Klauterbaan Rijsterbos *	0	22.930	0	22.930	22.930	0
P209-16 Landhekken met IFG Logo Toutenburg *	0	5.000	114	5.114	5.114	0
P210-16 Mindervalidenpad Bakkefeansterdûnen *	0	20.500	3.216	23.716	23.716	0
P204-16 Bosrandontwikkeling Rijsterbos *	0	0	3.299	3.299	3.299	0
P191-15 Laanbomen Rijsterbos II (vervolg)	0	6.060	0	6.060	7.901	1.841
P214-16 Landhekken Toutenburg, fase II	0	5.000	0	5.000	2.662	-2.338
totaal saldo lopende projecten:	2.734.528	1.846.304	562.742	5.143.574	3.171.503	**-1.972.071**

* in 2016 afgeronde projecten

PwC identificatiedoeleinden Uitsluitend voor Rijnland N.V.

7. Projecten

Naast de reguliere kerntaken worden veel projecten uitgevoerd met (grotendeels) als doel de inrichting van terreinen, onderzoeken, inventarisatie, monitoring en publieksvoorzieningen. Op 31 december van het boekjaar is de financiële stand van zaken van de onderhanden projecten als volgt samen te vatten.

Uit onderstaande opstelling blijkt, dat de toezeggingen euro 1.972 duizend hoger zijn dan de tot nu toe gemaakte kosten. De verwachting is, dat we de projecten voor dit bedrag kunnen afronden. Van de toezeggingen is echter nog te vorderen euro 2.036 duizend . Het werkelijk ontvangen bedrag is euro 3.108 duizend. Per saldo is meer uitgegeven dan ontvangen euro 64 duizend.

	31-12-2016	31-12-2015
Toezeggingen:		
Overheidsbijdragen	2.735	2.510
Bijdragen particuliere instellingen	1.846	1.535
Aangewende NPL-middelen	563	225
	5.144	4.270
Lopende uitvoeringskosten	- 3.172	- 2.618
Beschikbaar binnen toezeggingen (cr.)	1.972	1.652
Toezeggingen (cr.)	5.144	4.270
Nog te vorderen toezeggingen (d.)	- 2.036	- 1.895
Ontvangen	3.108	2.375
Uitgegeven	3.172	2.618
Balans per 31 december (te vorderen gerealiseerde uitgaven)	64	243

8. Debiteuren

	31-12-2016	31-12-2015
Debiteuren	178	129
Voorziening dubieuze debiteuren	- 12	-15
Totaal	166	114

De voorziening dubieuze debiteuren is bijgesteld op basis van inventarisatie van de openstaande vorderingen op debiteuren per 31 december 2016.

9. Diverse vorderingen

	31-12-2016	31-12-2015
Te verrekenen subsidies Provincie verwervingen	65	65
Te verrekenen subsidie Programma Beheer	3.628	3.623
Te verrekenen subsidie NB-wet	109	101
Vooruitbetaalde kosten	12	26
Te ontvangen erfenissen en legaten	1.178	1.074
Lening personeel	6	-
Te ontvangen rente	18	34
Te ontvangen opbrengsten terreinen	12	-
Kruisposten Noorderleegsbuitenveld BV	13	13
Diversen	122	158
Totaal	5.163	5.094

pwc
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Van Erfenissen en legaten is de looptijd onbekend en moeilijk in te schatten. Alle overige vorderingen hebben een looptijd korter dan een jaar.

10. Liquide middelen

	31-12-2016	31-12-2015
Kas/PayPal	5	4
Rabobank	675	369
Rabobank Jeugdkampen	1	2
Rabobank BedrijfsBonusRekening	3.764	2.309
Rabobank Ledengelden	7	7
ING	15	55
ING Vermogen Spaarrekening	258	250
ING Zakelijke Bonus Spaarrekening	29	53
Triodos/ABN AMRO	238	174
	4.992	3.223

De toename in liquide middelen is voornamelijk toe te schrijven aan het effect van gerealiseerde boscompensatie en aan de ontvangst van enkele openstaande legaten. Huidige liquiditeiten zullen deels worden aangewend ter financiering van de recente aankoop natuurterrein die in de eerste helft van 2017 betaald dient te worden

Regelmatig vinden overboekingen plaats naar de spaarrekeningen van ING en Rabobank. Er wordt gestreefd naar een laag rekening-courantsaldo en een zo hoog mogelijk saldo op de spaarrekeningen. Gezien het hoge liquiditeitssaldo van de laatste jaren is gewerkt aan het opstellen van een treasury-statuut. In 2014 is hier nader vorm aan gegeven, in 2016 is het statuut getoetst op actualiteit , deze toetsing op actualiteit vindt jaarlijks plaats. De aanwezige liquide middelen staan ter vrije beschikking van It Fryske Gea

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Passiva

11. Reserves en fondsen

Reserves

Continuïteitsreserve
Het resultaat van de structurele baten en lasten en het afbreukrisico daarin, heeft het bestuur doen besluiten te streven naar een continuïteitsreserve van euro 8.900 duizend. De achterliggende gedachte is, om met aangepaste activiteiten 3 tot 5 jaar te kunnen doorgaan met de instandhouding van de natuurterreinen.
De aanbeveling die het Centraal Bureau Fondsenwerving geeft voor een continuïteitsreserve voor risico's op korte termijn is 1,5 maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie. De kosten van de werkorganisatie bedragen in 2016 euro 6.749 duizend. Dit zou uitkomen op een bedrag van ca euro 10.124 duizend.

Stand per 1 januari 2016	7.325
Bestemming resultaat lopend boekjaar	8
Stand per 31 december 2016	7.333

Reserve waardeverschil beleggingen
Bij deze reserve wordt de "niet gerealiseerde winst" op beleggingen verantwoord. Hierbij gaat het om het verschil tussen de marktwaarde en de verwervingsprijs. Jaarlijks wordt het per balansdatum niet gerealiseerde waardeverschil toegevoegd c.q. onttrokken. Indien de reserve ontoereikend is, worden de niet gerealiseerde verliezen als last in de staat van baten en lasten opgenomen.
In 2016 is de waarde van de beleggingen gedaald naar euro 242 duizend boven de verwervingsprijs.

Stand per 1 januari 2016	284
Bestemming resultaat lopend boekjaar	- 42
Stand per 31 december 2016	242

Bestemmingsreserve gebouwen
Deze reserve is bedoeld voor het opknappen en onderhoud van het kantoor in Olterterp, de 5 bedrijfslocaties, huize Rijsterbosch, It Slotsje, het pand Schotanuswei en de in eigendom zijnde 2 boerderijen. Er is een onderhoudsplan voor deze gebouwen gemaakt. Deze reserve is opgehoogd om geplande onderhoudswerkzaamheden aan kade en dak van het bezoekerscentrum in de Alde Feanen uit te kunnen voeren.

Stand per 1 januari 2016	368
Bestemming resultaat lopend boekjaar	832
Stand per 31 december 2016	1.200

Bestemmingsreserve onderzoek en expertise
Voor projecten en beheer zijn soms op korte termijn onderzoeken door derden nodig, waarvoor binnen de begroting geen ruimte beschikbaar is.

Stand per 1 januari 2016	34
Onttrekkingen	-
Stand per 31 december 2016	34

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Bestemmingsreserve aankopen grond
Sinds 2004 wordt traditioneel natuurgebied niet meer door Rijk en Provincie gesubsidieerd. Dit betekent, dat die aankopen uit eigen middelen moeten worden bekostigd. De aankopen in 2016 zijn gefinancierd met NPL-middelen, giften en eigen bijdragen gefinancierd uit o.a. legaten en overige .

Stand per 1 januari 2016		1.600
Onttrekking aankoop		-2.039
Toevoeging lopend boekjaar		800
Stand per 31 december 2016		361

Reserve activa bedrijfsvoering
Alle gebouwen, vee en inventaris zijn benodigd voor de bedrijfsvoering/doelstelling.

Stand per 1 januari 2016		3.133
Mutatie onroerende zaken	1.945	
Mutatie inventaris terreinen/kantoor	90	
Mutatie veestapel	-2	
		2.033
Stand per 31 december 2016		5.166

Reserve activa doelstelling

Voorraden in het kader van de doelstelling per 31 december 2016		
Voorraden		16
Met eigen vermogen gefinancierd		16
Het verloop is als volgt:		
Stand per 1 januari 2015		13
Mutatie voorraden	3	
Stand per 31 december 2016		16

Bestemmingsfonds Mw. W. J. Heymeijer

In 2011 heeft de vereniging een erfenis ontvangen van Mw. W. J. Heymeijer. In het testament wordt aangegeven dat de middelen bedoeld zijn voor projecten in de Lindevallei en de Alde Feanen.

Stand per 1 januari 2016	905
Toevoeging	-
Stand per 31 december 2016	905

Reserves en fondsen totaal

Continuïteitsreserve	7.333
Bestemmingsreserves	7.019
Bestemmingsfonds door derden bestemd	905
Totaal per 31 december 2016	15.257

Mutaties in bestemmingsfondsen vinden alleen plaats onder de beperkende voorwaarde dat deze goedgekeurd dienen te zijn door het bestuur.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

12. Voorzieningen

Stand op	1-1-2016	toevoeging	onttrekking	31-12-2016
Voorziening Waterschapslasten	127	-	127	-

In 2012 is een voorziening getroffen voor te betalen waterschapslasten. Er bestond sinds 2009 een verschil van mening over de tariefstelling van de waterschapslasten voor een groot aantal natuurgebieden. De voorziening bij aanvang 2016 betrof het nog te betalen deel op herziene waterschapsaanslagen zoals is vastgelegd in de vaststellingsovereenkomst. Betaling hiervan heeft plaatsgevonden in het eerste kwartaal van 2016.

13. Langlopende schulden

Alle schulden hebben een looptijd langer dan 1 jaar, geen der aanwezige schulden heeft een looptijd groter dan 5 jaar

	31-12-2016	31-12-2015
Langlopende deel lening	21	32

Hiervoor genoemde lening betreft het langlopende deel op een lening die is afgesloten voor de aankoop van een perceel grond dat uiteindelijk via schenking zal worden overgedragen. Betreffende lening zal worden afgelost in 5 jaarlijkse termijnen van euro 10,5 duizend. Aflossing op de lening vind plaats door middel van kwijtschelding van aflossing en rente (schenking).
Het deel dat in 2017 zal worden afgelost is opgenomen onder schulden op korte termijn.

14. Schulden op korte termijn

Alle schulden hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

	31-12-2016	31-12-2015
Crediteuren	2.566	469
Overige schulden		
Vooruitontvangen subsidies	110	110
Niet opgenomen vakantiedagen	115	69
Toegezegde bijdragen projecten derden	123	163
Te betalen vakantietoeslag	124	131
Te betalen loonheffing	79	78
Te betalen BPL pensioen en zekerheid	58	64
Lening kortlopend	11	11
Te verrekenen Omzetbelasting	142	6
Diverse schulden	55	13
	817	645

De grote toename in het crediteurensaldo is toe te schrijven aan de aankoop van de HBB polder, afrekening van de aankoop zal plaatsvinden in de eerste helft van 2017.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen (x 1.000 euro)

Voorwaardelijke verplichtingen
Terugbetalingsverplichting bij verkoop
Bij terreinen verworven met volledige overheidssubsidie met als doelstelling ze als natuurterreinen te beheren en te behouden is bij eventuele verkoop sprake van een terugbetalingsverplichting aan de provincie

Verwerving gebouwen Buitenplaats It Wiid / De Wiidpleats
De verwerving is gerealiseerd in januari 2006. Van de totale verwervingskosten heeft de Provincie euro 1.025 duizend gesubsidieerd. Daarmee is It Fryske Gea eigenaar van het gebouwencomplex met als vaste huurders het Fries Landbouwmuseum en het restaurant De Buitenplaats.
Aan de subsidie zijn door de Provincie voorwaarden gesteld. De Provincie schrijft de investering in het gebouw in 10 jaar af. Indien binnen die 10 jaar niet wordt voldaan aan de voorwaarden, dan volgt terugvordering van het niet afgeschreven deel. De voorwaarden betreffen de garantie van de instandhouding van de functies Bezoekerscentrum en Fries Landbouw Museum (FLM) en de samenwerking van It Fryske Gea met het FLM voor een 10 jaars periode die afloopt op 31 december 2016. Ultimo 2016 is dus aan de gestelde voorwaarden voldaan en is de subsidieverstrekking volledig en definitief

Huurovereenkomst met koopoptie pand Rijsterbos, verplichting tot verkoop
In de door It Fryske Gea afgesloten verhuurovereenkomst aangaande het pand Rijsterbosch is voor huurder het recht opgenomen om gedurende een gelimiteerde periode (1 oktober 2013 - 30 september 2017) het gehuurde over te nemen voor een contractueel vastgestelde koopsom, jaarlijks wordt de koopsom verhoogd met de door verhuurder gemaakte kosten.

Projecten
Binnen de projecten is de volgende verplichting aangegaan voor uitvoering:

Diverse projectenverplichtingen (allen looptijd < 1 jaar)	65
(noot: onder de voorwaarde dat het werk wordt uitgevoerd zijn bovenstaande verplichtingen aangegaan)	

Meerjarige financiële verplichtingen
Leasecontracten
Copiers zijn geleased de leaseverplichting tot het einde van het contract bedraagt euro 57
Leasetermijnen < 1 jaar bedragen 13 duizend euro , Leasetermijnen > 1jr en < 5jr bedragen 44 duizend euro

Overige rechten en verplichtingen
Erfenissen/schenkingen
It Fryske Gea heeft, als begunstigde binnen een erfenis, nog recht op haar erfdeel. Het erfdeel bestaat uit een aandeel in banksaldi en 2 verhuurde panden. Vanwege de in het testament opgenomen clausule over een uitkeringstermijn en eventueel te verwachten onderhoudskosten is de waarde van het onroerend goed moeilijk vast te stellen. Derhalve is alleen het aandeel in de banksaldi in de jaarrekening als vordering verantwoord .

It Fryske Gea heeft in 2016 een eenmalige schenking a euro 10 duizend ontvangen. Er is toegezegd dat de schenking zal worden aangewend voor de aanschaf van een Bosmanmolen in de Alde Feanen, de aanschaf van deze molen staat gepland in 2017,

Deelneming
In 2015 is It Fryske Gea een deelneming aangegaan in Koöperaasje DoarpenLân de deelneming bedraagt euro 1.000,-, It Fryske Gea is niet aansprakelijk voor de schulden van de Koöperaasje. Vanwege de te verwaarlozen betekenis is deze deelneming niet in de balans opgenomen.

Lopende procedures
In 2011 heeft de EC goedkeuring verleend aan een nieuwe subsidieregeling voor natuurbeschermingsorganisaties, waaronder It Fryske Gea. Deze nieuwe regeling kwam in de plaats

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

van de oude subsidieregeling, de PNB-regeling. Naar aanleiding van een door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters (VGG) ingediende klacht oordeelde de Commissie, in een Besluit d.d. 2 september 2015, dat de Staat de maatregel onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar dat de steun achteraf alsnog is goedgekeurd. De klacht is daarmee ongegrond verklaard.
Zowel de VGG als de Landschappen samen met Natuurmonumenten hebben tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep aangetekend. Wij hebben beroep aangetekend omdat we in tegenstelling tot de Commissie van mening zijn dat natuurbeschermingsorganisaties als It Fryske Gea niet kwalificeren als 'onderneming'. Begin juli heeft het Koninkrijk der Nederlanden zich aan de zijde van de natuurbeschermingsorganisaties geschaard door een verzoek tot interventie in te dienen ter ondersteuning van de conclusies van de landschappen e.a. Het wachten is nu op de beslissing van het gerecht over de wederzijdse verzoeken tot interventie, daarna volgen mogelijk nog mondelinge behandelingen.
It Fryske Gea ziet de afwikkeling met vertrouwen tegemoet, zodat we ons helemaal kunnen richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die we van grote waarde vinden en met wie we in grote mate belangen delen.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Toelichting op de staat van baten en lasten (x 1.000 euro)

Baten

Baten uit eigen fondsenwerving	2016	begroting	2015
Contributies	612	600	577
Sponsoring	4	15	56
Giften en bijdragen	32	25	23
Structurele bijdragen	**648**	**640**	**656**
Erfenissen en legaten	970	200	628
Bijdragen projecten particuliere organisaties	717	-	189
Incidentele bijdragen	**1.687**	**200**	**817**
Baten uit acties van derden			
Bijdrage van de Nationale Postcode Loterij	**937**	**937**	**937**

Bijdrage Nationale Postcode Loterij

Sinds 1996 heeft de Landschappen vijf keer voor 5 jaar contracten afgesloten met de Nationale Postcode Loterij, waarbij de provinciale Landschappen als beneficiant zijn benoemd. Begin 2016 is het vijfde contract afgesloten voor de periode van 1 januari 2016 tot 31 december 2020
De gelden worden aangewend voor projecten, een niet subsidiabel deel aankoop natuurterreinen, incidentele voorkomende kosten en activiteiten als ledenwerving ter versterking van de organisatie. De bijdrage is uiteraard van groot belang voor de organisatie en de doelstellingen (zie de toelichting "specificatie en verdeling kosten naar bestemming" hierna, voor de aanwending van de NPL-gelden).

Subsidies van overheden		2016	begroting	2015
Budgetovereenkomst Provincie	*	803	803	793
Subsidie toezicht NB-wet		117	109	105
Subsidie regeling SNL beheer		3.511	3.520	3.526
Subsidie monitoring Rijk		111	130	111
Diverse subsidies		50	35	11
Totaal subsidies overheid beheer		**4.592**	**4.597**	**4.546**
Subsidie overheid aankopen en projecten	**	**208**	-	**51**

Projecten worden in de staat van baten en lasten verantwoord in het jaar waarin de financiële afwikkeling volledig is afgerond. Op basis van de RJ221 dienen projectresultaten tussentijds (POC) te worden verantwoord indien deze betrouwbaar kunnen worden bepaald. Aangezien de projectopbrengsten gelijk zijn aan de projectkosten worden de opbrengsten en kosten van projecten pas verantwoord bij de afronding van het project.

De totale opbrengsten uit projecten van particulieren (717 duizend) en overheden (208 duizend) bedraagt tezamen euro 925 duizend.

* In de budgetovereenkomst met de Provincie worden de volgende producten onderscheiden: Natuurbeheer, Landschapsbescherming, Inventarisatie en monitoring, Recreatief medegebruik, Informatie en educatie, Beleidsadvisering en overleg, Verenigingsactiviteiten. Afrekening hiervan gebeurt afzonderlijk naast de jaarrekening omdat de opstelling van cijfers op een paar punten verschilt.

** Aankopen en projecten worden niet meegenomen in de begroting door gebrek aan zicht op omvang en datum van realisering.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Resultaat beleggingen en rente	2016	begroting	2015
Intrest obligatiefondsen	55	-	61
Dividend aandelen	21	-	18
Gerealiseerde koerswinst	32	-	5
Ongerealiseerd koersresultaat	- 42	-	27
Rente banksaldi en leningen	18	-	36
Totaal	84	123	147
Kosten beleggingen	**-24**	**-17**	**-26**
Netto resultaat	**60**	**106**	**121**

In de toelichting op de balans bij de post Effecten wordt een beknopte toelichting gegeven over het beleggingsbeleid.

Overige baten en lasten	2016	begroting	2015
Structurele baten en lasten			
Huren, pachten en overige opbrengsten terreinbeheer	1.068	876	998
Baten bezoekerscentrum de Wiidpleats	354	329	323
Totaal	**1.422**	**1.205**	**1.321**
Incidentele baten en lasten			
Inruil/verkoop inventaris	24	-	23
Boscompensatie	715	-	233
Afwikkeling waterschapslasten voorgaande jaren	-		262
Diversen	68	-	121
Totaal	**807**	**-**	**639**

In 2015 zijn reeds opgelegde waterschapsaanslagen voor natuurterreinen van het hoge naar het lage tarief omgezet. De definitieve uitwerking hiervan is vastgelegd in een overeenkomst tussen It Fryske Gea en Wetterskip Fryslân. Naast de euro 575 duizend die It Fryske Gea reeds in 2014 heeft vrij laten vallen uit de voorziening kon er op basis van de definitieve uitwerking nog eens euro 262 duizend vrijvallen ten gunste van het resultaat in 2015.

Incidentele opbrengsten uit boscompensatie zorgen voor een belangrijke bijdrage aan het resultaat over het verslagjaar 2016. Nadat in 2015 reeds voor euro 233 duizend aan boscompensatie was gerealiseerd is dit bedrag in 2016 toegenomen tot euro 715 duizend.

PwC PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

*(Bedragen * 1.000 euro's)*	Doelstelling			Werving baten				Beheer en administratie	Totaal 2016
	Beheren en verwerven	Publiek, overheid en natuur	Vereniging-zaken	Eigen fondsen werving	Acties van derden	Subsidies	Kosten beleggingen		
Aankopen en verwervingen	439	-	-	-	-	-	-	-	439
Projecten doelstellingen	1.475	127	-	-	-	-	-	-	1.602
Salarissen	1.702	828	124	53	13	29	-	317	3.066
Overige personele kosten	142	11	1	1	-	-	-	3	158
Reiskosten	22	10	2	1	-	-	-	4	39
Bureaukosten	467	118	34	37	1	2	24	49	732
Magazine, informatie en educatie	-	175	-	4	-	-	-	-	179
Monitoring en onderzoek	237	-	-	-	-	-	-	-	237
Bezoekerscentrum Alde Feanen	-	358	-	-	-	-	-	-	358
Huisvesting	187	91	14	6	1	3	-	35	337
Verzekeringen	54	26	4	2	-	1	-	10	97
Belastingen	182	1	-	-	-	-	-	-	183
Kosten terreinen	1.332	31	-	-	-	-	-	-	1.363
	6.239	1.776	179	104	15	35	24	418	8.790

PwC
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.
Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Vervolg specificatie en verdeling kosten naar bestemming

*(Bedragen * 1.000 euro's)*		2016	begroting	2015
Aankopen terreinen	*	439	-	1.102
Projecten doelstellingen	*	1.602	937	837
Salarissen		3.066	2.975	2.932
Overige personele kosten		158	147	185
Reiskosten		39	35	40
Bureaukosten		732	713	642
Magazine, informatie en educatie		179	195	168
Monitoring & onderzoek		237	210	156
Bezoekerscentrum Alde Feanen		358	351	330
Huisvesting		337	418	354
Verzekeringen		97	107	110
Belastingen		183	315	217
Kosten terreinen		1.363	1.215	1.041
		8.790	7.618	8.114

* Subsidies en kosten van aankopen en projecten worden niet meegenomen in de begroting door gebrek aan zicht op omvang en datum van realisering. Uit bovenstaande blijkt dat het hierbij om grotere bedragen gaat en dus ook grotere verschillen ten opzichte van de begroting en het voorgaande jaar. Alleen de besteding van de ter beschikking staande middelen van de Nationale Postcode Loterij zijn wel begroot omdat deze wel redelijkerwijs zijn te voorzien.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Toelichting op de specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Algemeen
De toerekening van kosten geschiedt op basis van besteding van tijd en middelen. De salariskosten van iedere medewerker worden afzonderlijk toegedeeld aan de doelstellingen, wervingskosten en beheer en administratie. Deze toedeling van de salariskosten en die van de overige kosten worden ieder jaar opnieuw getoetst. Datzelfde gebeurt ook met de baten.

Verwerving natuurterreinen en projecten
In 2016 werden meerdere ha natuurterrein verworven of in beheer genomen o.a. aankopen in de Heanmar en HBB polder(de strategische aankoop van 35 ha in de HBB polder is gedaan om ha te ruilen uit deze polder tegen natuurgrond). Bij de specificatie van de materiële vaste activa zijn de verwervingskosten en subsidie aangegeven.

De gelden van de Nationale Postcodeloterij worden ingezet voor projecten, verwerving van natuurterreinen en incidentele of tijdelijke kosten voor versterking van de organisatie. De middelen zijn als volgt besteed:

Beheren en verwerven natuurterreinen ***(Bedragen * 1.000 euro's)***	**Totaal kosten**	**Bijdragen overheid**	**Bijdragen particulier**	**NPL of eigen middelen**
Verwerving natuurterreinen	439	-	-	439
Projecten beheer				
Inrichting terreinen	1.235	208	681	346
Onderzoek en monitoring	20	-	-	20
Aanpassing bedrijfsgebouwen	26	-	-	26
Aanpassing automatisering	24	-	-	24
Extra materieel en inventaris terreinen	165	-	-	165
Diversen versterking organisatie	5	-	-	5
	1.475	208	681	586

Bij extra materieel en inventaris is de laatste termijn nieuwe werkboot Hoants (euro 62 duizend kosten in 2016) in de kosten opgenomen. Deze gemaakte kosten uit 2015 en 2016 zijn in overleg met de Nationale Postcode Loterij geheel uit hun bijdrage bekostigd.

Publiek, overheid en natuur				
Publieksvoorzieningen	24	-	-	24
Voorlichting en educatie	103	-	36	67
	127	-	36	91

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Specificatie salarissen	2016	begroting	2015
Bruto salarissen	2.384	2.304	2.266
Werkgeverslasten	492	500	507
Pensioenlasten	309	311	296
Reiskosten woon-werk	79	77	75
Uitkeringen i.v.m. ziekte	-37	-36	-34
Doorbelaste kosten	-207	-182	-174
Vrijval/Toevoeging voorziening personele kosten	46	-	-4
Totaal	**3.066**	**2.974**	**2.932**

De toename in salariskosten valt voornamelijk toe te schrijven aan cao conforme salarisverhogingen in 2016, de uitbreiding van het personeelsbestand met een medewerker Cultuurhistorie en medewerker Online Communicatie.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Opmerkingen in het kader van de WNT (Wet Normering bezoldiging Topfunctionarissen)
Als topfunctionarissen worden beschouwd: Bestuur, Directie en leden Raad van Toezicht. Bestuursleden zijn vrijwilligers, hebben geen dienstverband en bezoldiging. Zij ontvangen alleen een reiskosten/onkosten vergoeding. De Raad van Toezicht (RvT) is het toezichthoudend orgaan.

Verantwoording uit hoofde van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) (excl. Soc. Lasten)

bedragen x duizend euro's ***Bestuur***	**Drs. H.J. de Vries**	**Mr A. van der Meer**	**Mevr. Prof Dr. J. van der Meer-Kooistra**	**Mevr. Ir. Drs. J.F.X Visser**	**Ir. M. de Koe**	**Ir. J. Houtsma**	**Prof. Dr H. Folmer**	**Ing H. Dommerholt**
Functie(s)	Directeur	Voorzitter bestuur	Vice Voorzitter	Secretaris	Penningmeester	Lid bestuur	Lid Bestuur	Lid Bestuur
Duur dienstverband in 2016	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	PM	PM	PM	PM	PM	PM	PM
(Gewezen) topfunctionaris?	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee
Toepasselijk WNT-maximum	179.000	PM	PM	PM	PM	PM	PM	PM
Bezoldiging 2016								
Beloning	95.310	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Belastbare onkostenvergoedingen	-	-	-	-	-	-	-	-
Beloningen betaalbaar op termijn	21.714	-	-	-	-	-	-	-
Totaal bezoldiging 2016	**117.024**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
Motivering indien overschrijding	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Gegevens 2015								
Functie(s) in 2015	Directeur	Voorzitter bestuur	Vice Voorzitter	Secretaris	Penningmeester	Lid Bestuur	Lid Bestuur	Lid Bestuur
Duur dienstverband in 2015	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	27/5 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 – 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	PM	PM	PM	PM	PM	PM	PM
Bezoldiging								
Beloning	93.573	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Belastbare onkostenvergoedingen	-	-	-	-	-	-	-	-
Beloningen betaalbaar op termijn	20.065	-	-	-	-	-	-	-
Totaal bezoldiging 2015	**113.638**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

*Bestuurders en toezichthouders met een vergoeding/beloning die op of onder de maximale vrijwilligersbijdrage van euro 1.500 vallen, worden beschouwd als onbezoldigd. Indien de vergoeding/beloning onbekend was maar de bestuurder/ toezichthouder door de instelling als onbezoldigd werd aangegeven, is de vaste beloning op euro 0 gezet.

pwc
Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Naast de in tabel vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen met dienstbetrekking die in 2016 een bezoldiging boven het individuele WNT-maximum hebben

Toezichthoudende Functionarissen

bedragen x duizend euro's ***Raad van Toezicht***	**Mw. M.de Roos**	**M. Dijkhof**	**J.W. Hylkema**	**Mr. W.R.Visser**	**S. van der Wal**
Functie(s)	Voorzitter	Lid	Lid	Lid	Lid
Duur dienstverband in 2016	1/6 - 31/12	1/6 - 31/12	1/6 - 31/12	1/6 - 31/12	1/6 – 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(Gewezen) topfunctionaris?	ja	ja	ja	ja	ja
(Fictieve) dienstbetrekking?	nee	nee	nee	nee	nee
Toepasselijk WNT-maximum	26.850	17.900	17.900	17.900	17.900
Bezoldiging 2016					
Beloning	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Belastbare onkostenvergoedingen	-	-	-	-	-
Beloningen betaalbaar op termijn	-	-	-	-	-
Totaal bezoldiging 2016	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
Motivering indien overschrijding	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt

ontvangen. Er zijn in 2016 geen ontslaguitkeringen betaald aan overige functionarissen die op grond van de WOPT of de WNT vermeld zijn of hadden moeten worden.

Het bestuur komt enkele malen per jaar bijeen, daar het lastig is op basis hiervan te bepalen hoeveel fte dit betreft is deze PM opgenomen in de hiervoor gepresenteerde tabellen.

Toelichting bij het samenstellen van de WNT verantwoording
Bij de samenstelling van de in deze paragraaf opgenomen verantwoording uit hoofde van de WNT zijn de "Beleidsregels d.d. 23 december 2014" inzake de toepassing van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector met ingang van 1 januari 2015 van toepassing. De door It Fryske Gea uitkeerde salarissen en vergoedingen aan bestuurders vallen binnen de WNT gestelde maxima.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Bezoldiging en pensioenlasten van de directeur

Voor de arbeidvoorwaarden van de directie is uit het bestuur een commissie voor de arbeidsvoorwaarden van de directeur samengesteld. Het salaris van de directie is vastgesteld na raadpleging van andere goede doelen organisaties in de sector. Het betreft een full-time functie. Er is geen 13e maand, en er worden geen bonussen verstrekt. Het betreft een dienstverband voor onbepaalde tijd gedurende het gehele boekjaar.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt It Fryske Gea de Regeling beloning directeuren van goede doelen ten behoeve van besturen en raden van toezicht. (zie www.goededoelennederland.nl). De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij It Fryske Gea vond plaats door het bestuur. Dit leidde tot een zogenaamde BSD-score van 445 punten met een maximaal jaarinkomen van euro 109.550 (1 FTE/12 mnd)

Bezoldiging Directie en bestuurders conform het model van Goede Doelen Nederland

Naam	H.J. de Vries	
Functie	directeur	
Dienstverband	onbepaald	
Aard (looptijd)		
uren per week	37	
parttime percentage	100	
periode	1/1 - 31/12	
Bezoldiging		
Jaarinkomen		
brutoloon/salaris	88	
vakantiegeld	7	
eindejaarsuitkering	-	
variabel jaarinkomen	-	
Totaal		95
SV lasten (werkgeversdeel)		11
Belaste vergoedingen en bijtellingen		-
Pensioenlasten (werkgeversdeel)		22
Pensioencompensatie		-
Overige beloningen op termijn		
Uitkeringen beëindigd dienstverband		-
Totaal bezoldiging 2016		128
Totaal bezoldiging 2015		124

*Bezoldiging Directie: Format Goede Doelen Nederland incl soc. Lasten

Toelichting bij de verantwoording conform Goede Doelen Nederland:
Het jaarinkomen van de directeur blijft binnen het maximum van euro 109.550 volgens de regeling beloning directeuren van goede doelen (basis BSD score). Ook het jaarinkomen, belaste vergoedingen/bijtellingen en pensioenlasten en overige beloningen op termijn samen, blijven binnen het in de regeling opgenomen maximum van euro 178.000 per jaar.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Specificatie bureaukosten	2016	begroting	2015
Deelname De Landschappen	75	75	70
Deelnames derden	184	125	104
Accountantskosten	52	45	42
Juridische advisering	25	30	26
Contributies en abonnementen	12	12	23
Bankkosten	7	11	6
Kosten beleggingen	24	17	26
Mobiele telefoonnet	29	22	23
Kosten automatisering	86	80	80
Telefoon	15	14	11
Kantoorbenodigdheden	16	25	11
Drukwerk, folders en mailing	13	30	19
Porto	120	125	112
Kopieerkosten	17	25	11
Afschrijvingen kantoorinventaris en automatisering	20	35	28
Diverse bureaukosten	37	42	50
Totaal	**732**	**713**	**642**

2016 laat een toename deelnames derden zien het betreft hier o.a. de bijdragen aan projecten op de Burd en in de Alde Feanen, daarnaast laat de post accountantskosten een toename zien welke deels toe te schrijven is aan werkzaamheden voor de oprichting van de nieuwe Raad van Toezicht

Bezoekerscentrum Alde Feanen De Wiidpleats	2016	begroting	2015
Baten			
Subsidies	104	83	100
Baten vaste pacht en verhuur	146	147	135
Bezoekersgelden	-	-	1
Overige baten	104	69	87
	354	**299**	**323**
Lasten			
Personele kosten	143	141	135
Kosten gebouw	80	137	81
Afschrijving gebouw	51	52	51
Overige kosten	84	50	63
	358	**380**	**330**
Exploitatieresultaat BC	**- 4**	**- 81**	**- 7**

In 2015 heeft er uitbreiding van het NME takenpakket plaatsgevonden door het bezoekerscentrum. Hiervoor is een extra werkneemster in deeltijd aangetrokken, het bezoekerscentrum ontvangt hiervoor een bijdrage.
Net als in voorgaand jaar laat het bezoekerscentrum een stabiel resultaat zien.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Specificatie huisvesting	2016	begroting	2015
Gas, water en licht	45	58	60
Onderhoud gebouwen	94	150	101
Schoonmaak gebouwen	32	25	31
Overige kosten gebouwen	62	75	54
Afschrijving gebouwen	104	110	108
Totaal	**337**	**418**	**354**

Specificatie belastingen	2016	begroting	2015
Waterschapslasten	134	260	127
Gemeentelijke belastingen	18	15	26
Ruilverkavelingsrente	12	12	41
Registratie en toetsingskosten pachten	17	20	18
Diverse vaste lasten	2	7	5
Totaal	**183**	**314**	**217**

De gerechtelijke uitspraak dat natuurterreinen onder het lage tarief van de waterschapslasten vallen heeft een forse daling van waterschapslasten tot gevolg in 2015 en 2016. In de begroting was hier nog geen rekening mee gehouden..

Specificatie kosten terreinen	2016	begroting	2015
Gereedschappen en materialen	344	403	357
Werk derden	578	406	319
Beheer Slachtedyk	93	63	61
Bedrijfskleding	24	15	19
Drukbegrazing	56	50	53
Diversen terreinen	55	28	34
Bijdrage realisatie projecten	-	50	-
Afschrijving inventaris terreinen	213	200	198
Totaal	**1.363**	**1.215**	**1.041**

Mede door gunstige weersomstandigheden heeft It Fryske Gea veel en langer dan normaal de noodzakelijke en meer werkzaamheden in de terreinen kunnen uitvoeren, dit in combinatie met het korte seizoen in 2015 draagt bij aan de toename in werk derden in 2016.

De forse toename in de kosten van het onderhoud aan de Slachtedyk zijn het gevolg van een door het Waterschap verplichte uit te voeren diepteschouw.

In de begroting is een bedrag gereserveerd ten behoeve van de bijdrage realisatie projecten. In 2016 is de bijdrage ten behoeve van de realisatie projecten voor zover van toepassing, middels de door de NPL beschikbaar gestelde liquide middelen gefinancierd.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Specificatie kosten eigen fondsenwerving	2016	begroting	2015
Personele kosten	55	97	46
Reiskosten	1	1	1
Bureaukosten	36	30	33
Kosten voorlichting en magazine	4	-	3
Kosten huisvesting en diversen	8	17	7
Totaal	**104**	**145**	**90**

Kostenpercentage eigen fondsenwerving	2016	begroting	2015
Baten eigen fondsenwerving	2.335	840	1.473
Kosten fondsenwerving	104	145	90
Kostenpercentage	4 %	17 %	6 %

Dit zijn de kosten eigen fondsenwerving uitgedrukt in een percentage van de baten fondsenwerving. De kosten van de ledenwerving worden toegerekend aan de kosten fondsenwerving voor het percentage dat de contributies deel uitmaken van de totale reguliere baten. Verder wordt een deel toegerekend van de personeelskosten en overige organisatiekosten op basis van tijd en middelen. It Fryske Gea streeft naar een kostenpercentage van maximaal 10% van de opbrengsten uit eigen fondsenwerving.

Bestedingspercentage baten	2016	begroting	2015
Totale baten	10.385	7.702	9.114
Totaal besteed aan de doelstelling	8.194	7.086	7.544
Bestedingspercentage	79 %	92 %	83 %

Dit zijn de totale bestedingen aan de doelstellingen uitgedrukt in een percentage van de totale baten.

Bestedingspercentage lasten	2016	begroting	2015
Totale lasten	8.790	7.618	8.114
Totaal besteed aan de doelstelling	8.194	7.086	7.544
Bestedingspercentage	93 %	93 %	93 %

Percentage kosten beheer en administratie	2016	begroting	2015
Totale lasten	8.790	7.618	8.114
Kosten beheer en administratie	418	386	406
Percentage kosten beheer en administratie	4.8 %	5.1%	5.0 %

De vereniging stelt zich tot doel de kosten van beheer en administratie zo laag mogelijk te houden, met als bovengrens 10 %.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Personeelsbestand

Gemiddeld aantal personeelsleden (fte) :	Lopend boekjaar	Begroot boekjaar	Vorig boekjaar
Kantoor	25	24	24
Beheer	34	33	33
Totaal	**59**	**57**	**57**

Er zijn geen werknemers buiten Nederland werkzaam.

Bestuur en Raad van Toezicht

Er vindt geen bezoldiging plaats aan de leden van het Bestuur en de Raad van Toezicht. Ook zijn aan hen geen leningen, voorschotten en garanties verstrekt. Aan leden van het bestuur en raad van toezicht wordt de mogelijkheid geboden reiskosten te declareren voor het bezoeken van vergaderingen en bijeenkomsten. Deze vergoeding is 19 eurocent per kilometer. Er is in 2016 voor ca. euro 6 (duizend) aan kosten gedeclareerd. Voor vergaderingen hebben leden van het bestuur de beschikking over een iPad.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Bestuurlijke en financiële betrokkenheid bij andere instellingen en organisaties

Het Noorderleegsbuitenveld BV

Sinds 30 december 1996 is It Fryske Gea enig aandeelhouder van het Noorderleegsbuitenveld BV. De BV is overgenomen in het kader van aankoop van gronden in Noord Friesland Buitendijks. It Fryske Gea, als rechtspersoon, is directeur. De leden van het dagelijks bestuur vormen de Raad van Commissarissen. De deelname wordt in de balans verantwoord.
Er vinden geen activiteiten meer plaats, behalve de verpachting van ca. 2 ha. grond.
Bij de overname van aandelen is de verplichting aangegaan de BV niet te liquideren, voordat tenminste 8 kalenderjaren zijn verstreken na de aandelenoverdracht, deze termijn is inmiddels verstreken.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de Algemene Ledenvergadering van Vereniging It Fryske Gea

Verklaring over de jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit financiële jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Vereniging It Fryske Gea op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Richtlijn 650 'Fondsenwervende instellingen' van de Nederlandse Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ 650) en de bepalingen bij en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

Wat wij hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit financiële jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016 van Vereniging It Fryske Gea te Olterterp ('de vereniging') gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de staat van baten en lasten over 2016; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is RJ 650 en de bepalingen bij en krachtens de WNT.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en de Regeling Controleprotocol WNT 2016 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Vereniging It Fryske Gea zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Ref.: e0399741

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Snekertrekweg 61, 8912 AA Leeuwarden, Postbus 321, 8901 BC Leeuwarden
T: 088 792 00 58, F: 088 792 94 27, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Verklaring over de in het financiële jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het financiële jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag; en
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van RJ 650 is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag in overeenstemming met RJ 650.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met RJ 650 en de bepalingen bij en krachtens de WNT; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de vereniging in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vereniging te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de vereniging haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vereniging.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Leeuwarden, 7 april 2017
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door B.S. Graafsma RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2016 van Vereniging It Fryske Gea

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, de Regeling Controleprotocol WNT 2016, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de vereniging.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de vereniging haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Resultaatverwerking

Het exploitatieresultaat over het boekjaar wordt als volgt verwerkt:

Exploitatieresultaat 2016

Bestemd voor:

Bestemmingsreserve gebouwen	832
Bestemmingsreserve activa bedrijfsvoering	2.033
Bestemmingsreserve activa doelstelling	3
Bestemmingsreserve waardeverschil beleggingen	-42
Bestemmingsreserve aankopen grond	-1.239
Continuïteitsreserve	8
	1.595

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

BESTUUR

Ing. H. Dommerholt
Jaar van benoeming: 2014
Functie in het dagelijks leven: gepensioneerd
Nevenfuncties:
Lid Raad van toezicht van de Koöperaasje Doarpenlân
Bestuurslid Ynnatura
Raad van Toezicht Friese Milieufederatie
Penningmeester Algemene reiscommissie (ARC) van de KNNV
Lid Schouwcommissie Landschapsfonds Oranjewoud-Katlijk

Prof. Dr. H. Folmer
Jaar van benoeming: 2008
Functie in het dagelijks leven:
- Hoogleraar Economie, Rijksuniversiteit Groningen
Nevenfuncties:
- Lid bestuur Stichting Gaasterlân Natoerlân
- Professor en academic dean, College of Economics and Management, Northwest Agricultural and Forestry University, Yangling, China
- Hoofdredacteur, The International Review of Environmental and Resource Economics
Hoofdredacteur, Letters in Spatial and Resource Science
Board of Directors, The Chinese Economic Society
Overseas Scholar, Chinese Ministry of Education
Board of Directors, The Western Regional Science Association

Ir. J. Houtsma
Jaar van benoeming: 2009
Functie in het dagelijks leven:
- Directeur en eigenaar van Da Vinci Finance B.V.
Nevenfuncties:
- Commissaris Helwa Wafelbakkerij BV
- Lid Lionsclub de Stadthouder te Leeuwarden
- Lid 40+ Ronde Tafel 2 te Leeuwarden
- Lid International Alumni Association INSEAD, Fontainebleau (FR/NL)
- Maat beleggingsvennootschap Hessel fan Skylge
- Lid ondernemersvereniging Hallum
- Directeur mede-eigenaar Frisian Investors B.V
- Lid Beliedsbepalend Orgaan fan Omrop Fryslân
- Directeur Ons DE Fonds
- Lid Raad van Toezicht Celebrating Diversity

Ir. M. de Koe, penningmeester
Jaar van benoeming: 2014
Functie in het dagelijks leven:
- Directeur-Rentmeester bij Noorderstaete Rentmeesters BV, vanuit die functie directeur van Kampereiland Vastgoed NV en Kampereiland Beheer NV.
- Buitenpromovendus Rijksuniversiteit Groningen.
Nevenfuncties:
- Bestuurslid Stichting Administratiekantoor Landgoed Blanckenborch
- Secretaris/penningmeester Stichting Herbouw Boerderij Ubels-Heite

pwc PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Uitsluitend voor identificatiedoeleinden

Mr. A. van der Meer, voorzitter
Jaar van benoeming: 2008
Functie in het dagelijks leven:
- Senior rechter A binnen de rechtbank Noord-Nederland (full-time)
- Secretaris Vereniging Spavo Surhuisterveen (onbezoldigde nevenfunctie)
- Secretaris Stichting Munt- en Penningkabinet Surhuisterveen (onbezoldigde nevenfunctie)
- Secretaris Stichting Spavofonds te Surhuisterveen (onbezoldigde nevenfunctie)
- Voorzitter Bestuur Stichting De12landschappen (onbezoldigde nevenfunctie)
- Voorzitter Raad van Toezicht stichting LandschappenNL (onbezoldigde nevenfunctie)

Mevr. Prof. Dr. J. van der Meer-Kooistra, vice-voorzitter
Jaar van benoeming: 2011
Functie in het dagelijks leven:
Emeritus Hoogleraar Management Accounting & Control, Rijksuniversiteit Groningen
Nevenfuncties:
Bestuurslid Hedwig Carolina Stichting
Plv. Bestuurslid Stichting De12Landschappen
Ambassadeur en kerndocent Postinitiële Controllersopleiding RUG
Coördinator samenwerking tussen Faculteit Economie en Bedrijfskunde RUG en de Universiteit van de Nederlandse Antillen, Curaçao
Lid Raad van toezicht van de Koöperaasje Doarpenlân
Lid Comité van Aanbeveling Streekfonds Waterland

Mevr. Ir. Drs. J.F.X. Visser, secretaris
Jaar van benoeming : 2013
Functie in het dagelijks leven: senior proces- en projectmanager bij de provincie Overijssel
Nevenfuncties: geen

DIRECTIE

Drs. H.J. de Vries
Functie in het dagelijks leven:
- Directeur It Fryske Gea

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden

Raad van Toezicht

Mw. M. de Roos, Voorzitter
Jaar van benoeming: 2011
Voorzitter Raad van Toezicht sinds mei 2016
Functie in het dagelijks leven:
- Vermogensmanager (Rabobank)

Nevenfuncties:
- BABS gemeente Opsterland
- Prins Bernhard Cultuur Fonds, lid afdeling Fryslan

M. Dijkhoff,
Jaar van benoeming: 2011
Functie in het dagelijks leven:
- Gepensioneerd

Nevenfuncties:
- Bestuurslidmaatschap zwem – en recreatiecomplex de Stienen Flier te Joure
- Lid algemeen bestuur van Wetterskip Fryslân

J.W. Hylkema,
Jaar van benoeming: 2008
Functie in het dagelijks leven:
- Verkoper bedrijfswagens bij M.S. de Vries en Company B.V.

Nevenfuncties:
- Hulpbemaler bij Wetterskip Fryslân
- Lid raad van toezicht bij Stichting "Op 'e Timpe" te Hieslum [zorg- en leer-bedrijf]

Mr. W.R. Visser,
Jaar van benoeming: 2008
Functie in het dagelijks leven:
- Gepensioneerd

Nevenfuncties:
- Bestuurslid stichting stadsherstel Workum

S. van der Wal RA,
Jaar van benoeming: 2008
Functie in het dagelijks leven:
- Belastingdienst Grote Ondernemingen te Groningen

Nevenfuncties:
- Lid van de Ledenraad van de Vereniging Eigen Huis
- Lid van de Commissie Ledenraadsverkiezingen bij de Vereniging Eigen Huis
- Lid van de Commissie Jaarrekening bij de Vereniging Eigen Huis
- Lid van de Bondsraad van de ANWB
- Verzorging seminars op het vakgebied Tax Auditing voor The Center of Excellence in Finance te Ljubljana (Slovenië)
- Lid van de Themawerkgroep Financiën bij de ANWB

Het bestuurslidmaatschap en het lidmaatschap van de raad van toezicht is statutair vastgesteld op ten hoogste 4 jaar; die periode kan door herverkiezing maximaal twee maal met een periode van ten hoogte 4 jaar worden verlengd. In afwijking van het voorgaande is de huidige raad van toezicht benoemd voor een periode van 1 jaar.

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Uitsluitend voor
identificatiedoeleinden